

NINA Norsk institutt for naturforskning

Nordmenns holdninger til store rovpattedyr

Resultater fra en spørreskjemaundersøkelse

Tore Bjerke
Ketil Skogen
Bjørn P. Kaltenborn

NINA oppdragsmelding 768

NINA • NIKU
STIFTELSEN FOR NATURFORSKNING
OG KULTURMINNEFORSKNING

NINA Norsk institutt for naturforskning

Nordmenns holdninger til store rovpattedyr

Resultater fra en spørreskjemaundersøkelse

Tore Bjerke

Ketil Skogen

Bjørn P. Kaltenborn

NINAs publikasjoner

NINA utgir følgende faste publikasjoner:

NINA Fagrapport

Her publiseres resultater av NINAs eget forskningsarbeid, problemoversikter, kartlegging av kunnskapsnivået innen et emne, og litteraturstudier. Rapporter utgis også som et alternativ eller et supplement til internasjonal publisering, der tidsaspekt, materialets art, målgruppe m.m. gjør dette nødvendig.

Opplag: Normalt 300-500

NINA Oppdragsmelding

Det er det minimum av rapportering som NINA gir til oppdragsgiver etter fullført forsknings- eller utredningsprosjekt. I tillegg til de emner som dekkes av fagrapportene, vil oppdragsmeldingene også omfatte befæringsrapporter, seminar- og konferanseforedrag, års-rapporter fra overvåkningsprogrammer, o.a.

Opplaget er begrenset. (Normalt 50-100)

NINA Project Report

Serien presenterer resultater fra begge instituttenes prosjekter når resultatene må gjøres tilgjengelig på engelsk. Serien omfatter original egenforskning, litteraturstudier, analyser av spesielle problemer eller tema, etc.

Opplaget varierer avhengig av behov og målgrupper

NINA Temahefte

Disse behandler spesielle tema og utarbeides etter behov bl.a. for å informere om viktige problemstillinger i samfunnet. Målgruppen er "allmennheten" eller særskilte grupper, f.eks. landbruket, fylkesmennenes miljøvern-avdelinger, turist- og friluftlivskretser o.l. De gis derfor en mer populærfaglig form og med mer bruk av illustrasjoner enn ovennevnte publikasjoner.

Opplag: Varierer

Fakta ark

Hensikten med disse er å gjøre de viktigste resultatene av NINAs faglige virksomhet, og som er publisert andre steder, tilgjengelig for et større publikum (presse, ideelle organisasjoner, naturforvaltningen på ulike nivåer, politikere og interesserte enkeltpersoner).

Opplag: 1200-1800

I tillegg publiserer NINA -ansatte sine forskningsresultater i internasjonale vitenskapelige journaler, gjennom populærfaglige tidsskrifter og aviser.

Tilgjengelighet: Åpen

Prosjekt nr.: 17254001

Signature of responsible person:

Bjerke, T., Skogen, K. & Kaltenborn, B.P. 2002. Nordmenns holdninger til store rovpattedyr. Resultater fra en spørreskjemaundersøkelse. NINA Oppdragsmelding 768: 1-42.

Lillehammer, Januar 2003

ISSN 0805-469X

ISBN 82-426-1372-9

Forvaltningsområde:

Naturbruk

Man-environment studies

Rettighetshaver ©:

Copyright NINA, Norsk institutt for naturforskning

Oppdragsmeldingen kan siteres fritt med kildeangivelse

Redaksjon:

Kari Fagernæs

Design og layout:

Ingrid Brandslet

Tegnekontoret NINA•NIKU

Tegnekontoret NINA•NIKU

Sats: NINA

Trykk: Norservice

Opplag: 150 (også tilgjengelig digitalt som pdf-format)

Trykt på miljøpapir

Kontaktadresse:

NINA

Tungasletta 2

7005 Trondheim

Tel: 73 80 14 00

Fax 73 80 14 01

Internett: www.nina.no

Oppdragsgiver:
Norges Forskningsråd

Referat

Bjerke, T., Skogen, K. & Kaltenborn, B.P. 2002. Nordmenns holdninger til store rovpattedyr. Resultater fra en spørreskjemaundersøkelse. NINA Oppdragsmelding 768.

Metode: Undersøkelsen ble utført av NORFAKTA a/s i Trondheim. Det ble trukket et representativt utvalg (n=3500) av Norges befolkning, 15 år og eldre, fra Telenors registre av telefonabonnenter. Først ble deltakerne til undersøkelsen vervet ved hjelp av telefon, og det ble sørget for at det ble vervet et matematisk korrekt utvalg fra hvert av landets fylker som tilsvarer befolkningsgrunnlaget (15 år og eldre) i hvert fylke. I tillegg ble 800 deltakere med bosted i kommuner der det lever rovdyr vervet (kalt "rovvilt-kommunene"). Totalt 4300 deltakere ble altså vervet. Spørreskjemaene ble sendt ut i november 2000, og svarprosenten ble 73.

I denne rapporten begrenser vi oss til å rapportere om fordelingen av svar på de fleste spørsmålene i skjemaet. For enkelte temaer har vi dog gjengitt noe videre statistisk bearbeiding. Grundigere teoretiske og empiriske analyser vil bli publisert i andre rapporter.

Resultater:

Hvor mange individer av hver art tror du det er i Norge i dag?

På undersøkelsestidspunktet antok forskerne at det var 26-55 bjørner, nærmere 200 jerver, minst 500-600 gaupe, og ca. 20 ulver i Norge. I tillegg kommer ulver som hadde tilhold både i Norge og i Sverige (ca. 20 individer). Den høyeste andel av svarene faller i den kategorien som er nærmest forskernes anslag, dette gjelder for alle fire arter. Det er likevel 45% som mener det er mer ulv, 40% som mener det er mer bjørn, 33% som mener det er mer jerv, enn hva forskerne antok.

I hvilken avstand fra ditt boområde kan du akseptere at det lever store rovdyr?

Ca. 2/3 av dem som svarte aksepterte ulv og bjørn i eget fylke eller de vet ikke, men bare ca. 20% ville ha disse artene nærmere boområdet enn 10 km. Jerv og gaupe var klart mer akseptert, men det var likevel bare 36% (jerv) og 46% (gaupe) som aksepterte dem nærmere bostedet enn 10 km. Sammenlignet med menn ønsket kvinner større avstand til alle fire arter. Ønsket om å ha de fire artene på større avstand, eller ikke i fylket i det hele tatt, økte klart med økende alder. Om folk bodde i by, tettsted eller spredtbygd strøk betydde ikke noe for i hvilken grad de aksepterte å ha rovdyr under 1 km eller 1-5 km fra bostedet. Sammenligning av svar fra utvalget i de åtte "rovvilt-kommunene" med svar fra utvalget fra landsbygd/tettsteder ellers i landet viste ingen forskjeller når det gjelder jerv, gaupe og ulv. Men i "rovvilt-kommunene" var det noen flere som aksepterte kortere avstand til bjørn.

Hva mener du om størrelsen på de bestandene som er av store rovdyr i Norge i dag?

For hver enkelt art var utsagnet "Beholdes som i dag" det som flest krysset av for. Svært få (2 % gaupe, 9 % ulv) ønsket å fjerne rovdyr fra Norge. Omtrent like mange ville redusere som øke bestanden av ulv og bjørn, mens det var en tendens til at flere ville redusere enn øke bestandene av gaupe og jerv. Det var en klar kjønnsforskjell i synet på bestandsstørrelsene: For alle fire arter ønsket kvinner noe lavere bestander enn hva menn ønsket. For alle artene varierte holdningene til bestandsstørrelse med alder på samme måte: Holdningene blir klart mer negative med økende alder. Som eksempler kan vi nevne at 48% av 15-24-åringene godtok økning (litt + mye) av bjørnebestanden; tallet for folk over 65 år var 5%. Og mens 56 % av de yngste ville øke (litt + mye) ulvebestanden, var det bare 7 % av de eldste som ville det. Generelt sett økte akseptert bestandsstørrelse med økende utdanning hos de som svarte. Dette gjaldt alle fire arter. Eksempel: 13 % av de med kortest utdanning ønsket en økning (litt + mye) av ulvebestanden, mens tallet var 39 % for de med lengst utdanning. For alle artene gjaldt at holdningene til bestandsstørrelse ble svært mye mer negative jo mer man går langs aksene "stor by" til "spredtbygd strøk". Vi nevner at mens 4% av folk i storby ønsket å fjerne ulven fra Norge, var det 19% i spredtbygde strøk som ønsket dette. 38% av folk i storby ønsket en økning i ulvebestanden; tallet for folk i spredtbygd strøk var 14%. Når vi holder folk i byer utenfor, og sammenligner svar fra "rovvilt-kommuner" og andre distriktskommuner, viser det seg at den førstnevnte gruppen ønsket mindre bestander av alle de fire rovdyra i Norge, enn hva den andre gruppen gjorde.

Det er både fordeler og ulemper ved å ha store rovdyr i norsk natur. Vennligst gi uttrykk for hva du mener om følgende utsagn ved å sette ett kryss på hvert punkt.

Utsagn a): "Som alle andre arter har også denne arten rett til å eksistere i norsk natur".

Flertallet var enige i at de fire store rovdyrartene har rett til å eksistere i norsk natur (fra 78 % for ulv til 88 % for gaupe). Men andel som svarte "helt enig" avtok klart med økende alder for alle fire arter. Eksempler er at mens 82% av 15-24-åringene var helt enige i utsagnet angående bjørn, var andelen 36% blant folk over 65 år. De tilsvarende tallene for ulv var 77% og 30%. Uenigheten med utsagnet avtok med økende lengde på utdanningen; for alternativet "Helt enig" økte andelen avkryssinger klart med økende utdanning. For eksempel var 70% av folk i stor by helt enig i utsagnet når det gjaldt ulv, mens andelen i spredtbygd strøk var 44%. Tilsvarende tall var for bjørn: 72% og 48%, for jerv: 75% og 51%, og for gaupe: 77% og 54%. Utvalget fra de åtte "rovvilt - kommunene" var i litt mindre grad enn andre fra tettsteder og spredtbygd strøk enige i utsagnet.

Utsagn b): "Å se denne arten i naturen ville være veldig spennende for meg".

Selv om litt færre syntes det ville være spennende å se ulv enn å se gaupe, ser vi ingen store forskjeller mellom artenes attraktivitet. Om lag halvparten var helt enig i at det ville være spennende å se arten i naturen, og ytterligere 1/5 uttrykte at de var delvis enig. Men forskjellen mellom menns og kvinners holdning til dette utsagnet er betydelig; om lag 18% færre kvinner enn menn var helt enig i utsagnet (alle fire arter). Aldersforskjellene er også betydelige, idet graden av uenighet øker klart (25% i gjennomsnitt for de fire artene) fra den yngste til den eldste aldersgruppen. Forskjellene mellom utdanningsgruppene var svært like forskjellene som framkom for forrige utsagn (avtakende grad av uenighet og økende grad av enighet med økende utdanningslengde). Graden av uenighet (helt uenig) med utsagnet økte langs dimensjonen "bosatt i stor by" til "bosatt i spredtbygd strøk", og graden av enighet (helt enig) avtok klart langs den samme dimensjonen. For gaupe, jerv og bjørn var det ingen forskjeller i enighet når svarene fra "rovvilt- kommunene" ble sammenlignet med svarene fra tilsvarende andre områder i landet (utenom byene). Men folket i "rovvilt- kommunene" var i mindre grad helt enige i utsagnet når det gjaldt ulv (34% versus 46%).

Utsagn c): "Å ha denne arten i skogen ville føre til at jeg ble mer urolig for min families sikkerhet utendørs".

Forskjellen i enighet mellom ulv og bjørn på den ene, og jerv og gaupe på den annen side er relativt klar for dette utsagnet. Ca. 40% uttrykte "klar" uro dersom ulv og bjørn var i skogen, og i tillegg var 25% delvis enig i dette. 24 % (ulv) og 22 % (bjørn) var helt eller delvis uenig i utsagnet. Kvinner svarte "Helt enig" i større grad enn menn: 26% mot 14% (gaupe), 28% mot 16% (jerv), 47% mot 33% (ulv) og 48% mot 34% (bjørn). Andel som svarte "Helt enig" økte med økende alder (fra 26% blant de yngste til 60% blant de eldste for bjørn og ulv, og hhv. fra 11% til 36% for jerv og gaupe). For alle fire arter avtok andelen som svarte "Helt enig" med økende lengde på utdanningen. Grad av uttrykt uro økte langs dimensjonen fra stor by til spredtbygd strøk: fra ca. 30% til ca. 50% for bjørn og ulv, og fra ca. 16% til ca. 26% for jerv og gaupe. Men når en sammenligner svarene fra folk som bor i de åtte "rovvilt- kommunene" med svar fra folk på landsbygda eller fra tettsteder ellers i landet, viser det seg at den førstnevnte gruppen uttrykte litt mindre uro for sikkerheten utendørs, enn folk i den andre gruppen. Dette gjelder for jerv og gaupe. For ulv og bjørn var det ingen forskjeller.

I hvilken grad vil du si at du er redd for følgende dyr? (fulgt av en liste med disse artene: hund, hest, jerv, veps, humle, løshund, ulv, gaupe, hoggorm, bjørn, elg, edderkopp).

57% krysset av i svaralternativet "svært redd" for bjørn, og 48% svarte slik når det gjaldt ulv. Bare hhv. 7 og 12% svarte at de ikke var redd de to artene. Folk er klart mindre redd for gaupe og jerv. Andelene som svarte "svært redd" for hoggorm var 41%, veps 13%, og edderkopp 9%. Kvinner uttrykte klart mer frykt for alle fire arter enn hva menn

gjorde. Alder har også en betydning, bortsett fra at de eldre ikke uttrykte mer frykt enn hva yngre gjorde hva angår gaupe. Selv - rapportert frykt avtok med økende utdanningslengde. Det er bare for frykt for gaupe at bostedsstørrelse har noen betydning. Ellers var selv - rapportert frykt for ulv og bjørn høyere i Midt-Norge og på Vestlandet enn i andre landsdeler.

Vi finner forskjeller mellom utvalget fra "rovvilt- kommuner" og utvalget fra landsbygd/tettsted ellers i landet. Folk fra kommuner med noe rovvilt uttrykte litt lavere frykt for jerv, gaupe og bjørn, sammenlignet med den andre gruppen. Det var ingen gruppeforskjeller hva angikk frykt for ulv. Forskjellene var ikke store: I utvalget fra "rovvilt - områder" var andelen som svarte "ikke redd" 9% høyere for gaupe, 8% høyere for jerv og 5% høyere for bjørn, enn i det totale nasjonale utvalget. Og om lag 5% færre svarte "svært redd" for de tre artene. Men folk som oppgav at de fire rovdyrartene finnes i deres område rapporterte om litt mindre frykt for alle de fire artene, sammenlignet med folk i områder uten noen av de fire artene i området.

Hva synes du er akseptabel oppførsel og levesett av store rovdyr? Følgende alternativer ble gitt: 1. Dyret lever i villmark, langt fra folk, 2. Dyret er observert ikke langt fra bebodd område, 3. Dyret dreper husdyr, 4. Dyret dreper hund eller katt, 5. Dyret truer et menneske. Det skulle svares for hver art på en skala fra 1 (helt uakseptabelt) til 5 (helt akseptabelt).

Et klart flertall aksepterte rovdyr som lever i villmark, langt fra folk (skåre ca. 4.3). Dersom rovdyr dreper husdyr, hund eller katt falt skåren til ca. 2.0, og hvis mennesker ble truet var skåren ca. 1.6. Det var små forskjeller mellom de fire artene, bortsett fra at det var mindre aksept for at ulv og bjørn blir observert ikke langt fra bebodd område, sammenlignet med jerv og gaupe. Det var negative sammenhenger mellom akseptskårer og opplevd mangel på personlig kontroll, økonomisk tap og alder. Og det var høyere grad av akseptering blant menn enn blant kvinner, og høyere blant folk bosatt i by enn blant folk bosatt på landet.

Hvilke forvaltningstiltak synes du er akseptable når store rovdyr oppfører seg slik som det ble nevnt i forrige spørsmål? Alternativer: 1. Man gjør ikke noe, 2. Dyret skremmes vekk, 3. Dyret fanges og flyttes, 4. Dyret merkes og overvåkes, 5. Dyret skytes (samt Vet ikke).

Et flertall (ca. 60 %) svarte at man ikke skal foreta seg noe når rovdyra lever i villmark, langt fra folk. Men det ble ønsket mer aktive tiltak dersom rovdyr blir observert nær bebodd område, særlig hva angår bjørn og ulv. Dersom husdyr blir drept ville ca. 44 % skyte rovdyret; denne andelen var ca. 35 % dersom hund eller katt blir drept. Flere kvinner enn menn, og flere eldre enn yngre ønsket mer aktive tiltak. Og ønsket om mer aktive tiltak var sterkere blant folk med kort utdanning enn blant de med lang utdan-

ning. I de åtte kommune med mer intense konflikter angående rovdyr var ønsket om å skyte rovdyr mer frekvent enn i andre distriktsområder (alle fem situasjonene).

Hva ligger bak holdninger til store rovdyr? Multivariate analyser med ulven som eksempel.

Ved hjelp av multivariate analyser (trinnsvis, multiplere regresjon) har vi undersøkt hvordan ulike faktorer virker sammen og påvirker folks holdninger til store rovdyr. Som eksempel har vi brukt ulven. Det er særlig effekten av ulike holdningsvariable – i samvirke med bakgrunnsfaktorer – vi fokuserer på. Vi har sett på ulike aspekter ved folks holdninger til ulven; aspekter som dekker et spenn fra det vi kan kalle et kognitivt vurderingsnivå til et personlig, emosjonelt nivå. Dette er operasjonalisert ved følgende variable: Synet på ulvebestanden (om den bør øke eller minske eller beholdes på dagens nivå), hvor nær eget bosted en kan akseptere at ulven etablerer seg, om en er (eller ville være) bekymret for familiemedlemmers sikkerhet, og om en selv er redd for ulv.

Øvrige variable som introduseres i modellene er: Kjønn, alder, bosted (urban/rural), utdanning, "kulturell kapital" (målt ved antall bøker hjemme), potensielt økonomisk tap pga. store rovdyr, natursyn, politisk orientering og hvilke typer informasjonskilder man hadde tillit til. De siste tre variablene består av større spørsmålsbatterier, og det er brukt faktoranalyse for å avdekke underliggende dimensjoner. På denne måte framtrer to natursynprofiler ("økosentrisk" og "antroposentrisk"), tre politiske profiler ("tradisjonsbundet", "liberalistisk" og "radikal"), og to "tillitsprofiler" (mest tillit til lokal og uformell informasjon, og mest tillit til institusjonell informasjon). Det er disse profilene som brukes regresjonsmodellene.

En viktig konklusjon er at alle aspektene ved holdninger til ulv påvirkes av en rekke faktorer som ikke direkte har med ulven å gjøre. Selv folks opplevelse av frykt påvirkes av verdiorienteringer. Samtidig viser det seg at noen faktorer som ofte tillegges stor vekt, faktisk betyr lite når en ser dem i sammenheng med andre faktorer. Dette gjelder særlig utdanning, men også forholdet mellom by og land. En faktor som mulig økonomisk tap betyr stort sett ikke mer enn hvor mange bøker en har i bokhylla.

De ulike faktorene påvirker holdningsdimensjonene i svært ulik grad. Når vi beveger oss fra synet på bestandsstørrelsen til egen frykt, som til en viss grad kan betraktes som en bevegelse fra et kognitivt til et emosjonelt nivå, ser vi at påvirkningskraften også endres. Kjønn ender opp med å ha svært stor effekt på personlig frykt (kvinner mer redde enn menn), mens det hadde liten betydning for synet på ønsket bestandsstørrelse. Omvendt hadde alder stor betydning for synet på bestandsstørrelsen (eldre mer negative), men betyr lite for frykt. Mulig økonomisk tap betyr en del for synet på bestandsstørrelsen, men vesentlig mindre for egen frykt. Utdanning betyr gjennomgående lite når det kontrolleres for "kulturell kapital" målt ved antall bøker i hjemmet, men den

sistnevnte variabelen har gjennomgående en viss effekt: Mye "kulturell kapital" betyr positivt syn på en stor ulvebestand og lite personlig frykt.

Politisk orientering betyr en god del, på den måten at en høy skåre på den tradisjonsbundete profilen klart disponerer for negative holdninger til ulv, og for personlig frykt. Den radikale profilen betyr en del for syn på bestandsstørrelse og for holdning til akseptabel avstand (jo mer radikal, jo mer positiv innstilling), men ikke for bekymring og frykt. Imidlertid forsvinner alle effekter av den radikale profilen når natursynprofilene introduseres. Det er den økosentriske dimensjonen som betyr mest: Å skåre høyt på denne betyr å ha et positivt syn på store bestander og å være mindre redd. Det betyr lite eller ingenting å skåre høyt på den antroposentriske profilen. Vi må anta at dette blant annet betyr at den radikale holdningsprofilens effekt formidles gjennom tilslutning til et økosentrisk natursyn, mens vi ikke ser noen tilsvarende sammenheng mellom en tradisjonsbundet politisk orientering og et antroposentrisk natursyn.

Å stole på lokale og uformelle informasjonsleverandører (erfarne jegere, naboer, etc.) i motsetning til institusjonelle informasjonsleverandører (naturforvaltningen, forskere, etc.) har svært stor betydning for holdninger til ulv. Denne variabelen har større effekt enn noen andre når det gjelder alle holdningsdimensjonene unntatt frykt (hvor kjønn betyr mest). Høy skåre på denne dimensjonen innebærer negative holdninger til ulv over hele linja. Dens motpol, det å stole mest på institusjonelle informasjonsleverandører, har også betydning i motsatt retning, men ikke like stor.

Å ha mer tillit til erfarne jegere og folk som bor i rovdyrområder, enn til rovdyrforskere og folk fra Direktoratet for naturforvaltning, peker åpenbart i retning av identifikasjon med erfaringsbasert kunnskap og skepsis til akademisk kunnskap. De som baserer seg på vitenskapelig kunnskap, vil ofte mene at "hverdagskunnskapen" er basert på tilfeldige observasjoner og feiltolkninger. Tilhengerne av det folkelige kunnskapsregimet mener at det gang på gang har vist seg at forskerne tar feil. Når disse kunnskapskonfliktene kan bli så voldsomme som de faktisk blir, virker det rimelig å anta at det også har andre årsaker enn uenighet i en konkret sak. Det må blant annet ses i sammenheng med kampen mot et akademisk kunnskapshegemoni, og som ledd i det vi kan kalle en kulturell motstandskamp mot truende endringsprosesser. Slike prosesser handler neppe bare om rovdyr, men om avfolkning og sentralisering, opplevelse av rural avmakt mot økende urban dominans, osv.

På denne bakgrunn kan det virke underlig at effektene av by-land dimensjonen og av berørte økonomiske interesser er såpass beskjedne. Når det gjelder synet på bestandsstørrelsen (men ikke de tre andre holdningsdimensjonene), er det betydelige effekter av disse variablene helt til vi introduserer de to tillitsfaktorene. Det betyr at det er flere på bygda enn i tettsteder, og flere av de som ser for seg økonomiske konsekvenser enn de som ikke gjør det, som er skeptiske til en stor ulvebestand. Men det viser seg altså at

det som forklarer dette best, er holdningene til ulike informasjonskilder. Det ser ut til at det å bo på bygda først og fremst disponerer for et negativt syn på store ulvebestander gjennom sterkere identifikasjon med lokal kunnskap, og skepsis til institusjonell kunnskap. Det er også en tendens til at de som ser for seg økonomiske tap, også er mer tilbøyelige til å stole på lokal informasjon, mens de som ikke gjør det, stoler mer på institusjonelle kilder. Dette gjelder både i grisgrendte strøk og i tettbygde områder, men det er selvsagt flere i utkantstrøk som risikerer økonomiske tap på grunn av rovdyr.

Effekten av antall bøker ("kulturell kapital") er mer robust enn effekten av utdanning. Vi kan tolke dette i retning av at det vi kan kalle en "intellektuell orientering" er viktigere enn formell utdanning. Dette underbygger en forståelse av holdninger til rovdyr som delvis forankret i kulturmønstre (kulturmønstre som særlig preger en del middelklassegrupper), ettersom det er rimelig at identifikasjon med slike mønstre tydeligere uttrykkes gjennom livsstilsvalg som det å omgi seg med mange bøker, enn gjennom utdanningsnivå i seg selv.

Selv om egen frykt og bekymring for familien påvirkes mindre av de fleste av våre variable enn de andre holdningsdimensjonene gjør, er det likevel tydelige sammenhenger. Særlig gjelder dette preferansene for lokal, uformell informasjon. Det indikerer at sterk identifikasjon med uformelle nettverk i lokalsamfunnet er en prediktor for bekymring for familien og egen frykt. I rovdyrdebatten hevdes det ofte at ulvefrykten skader livskvaliteten i lokalsamfunnet, og at den er spesielt ødeleggende for utsatte grupper som barn og eldre. Det hevdes også at det er "storsamfunnet" som påfører små lokalsamfunn slike problemer. På denne måten kan en framheve en konflikt mellom et sammensveiset lokalsamfunn og en lite forståelsesfull omverden, som utsetter dette lokalsamfunnet for alvorlige farer og påkjenninger. At de som mener lokal og uformell informasjon om ulven virker mest troverdig også opplever den som en trussel, styrker denne fortolkningen.

Abstract

Bjerke, T., Skogen, K. & Kaltenborn, B.P. 2002. Attitudes toward large carnivores in Norway. Results from a national survey. NINA Oppdragsmelding 768.

Methods: The respondents were recruited by phone (Telenor's directory) on the basis of a mathematically correct sample of the population (15 years +) in each of the 19 counties of Norway. The family member who had had his/her birthday most recently was asked to participate. Totally, 3500 respondents were recruited in this way. In addition, 800 respondents (representative samples) living in municipalities where large carnivores exist were recruited. Second, the questionnaire with pre-stamped reply envelopes was sent by post to the 4300 recruited persons in November 2000. Ten days later a reminder was sent to all respondents, and a second reminder (including the questionnaire) was posted in December. 73% of the recruited persons completed and returned the questionnaire.

In addition to the socio-demographic variables (age, sex, education, etc.), the questionnaire consisted of the respondent's outdoor activities, environmental value orientations, cultural value orientations, basic values in life, political preferences, opinions about the acceptable size and distribution of the large carnivores (bear, lynx, wolf, and wolverine), opinions about acceptable behaviours of these animals, about acceptable wildlife management actions, the connotative meanings of the four carnivore species (semantic differential technique), and about fear of the animals.

In the present report only the main trends in the data set are shown. Further analyses will be reported in later publications.

For each species, how many animals do you think exist in Norway today?

At the time of the study the estimated numbers of large carnivores in Norway were 26-55 bears, close to 200 wolverines, at least 500-600 lynx and approximately 20 wolves (in addition to 20 wolves being both in Norway and in Sweden). The highest proportion of the answers to this question was close to these estimates, although 45 % believed that the wolf population is higher, and 40 % believed that the bear population is higher.

At what distance from your home area can you accept that large carnivores exist?

Approximately 20 % accepted wolves or bears closer to their home area than 10 km. Wolverines and lynx were more accepted, yet only 36 % (wolverine) and 46 % (lynx) accepted these species to be closer than 10 km. Relative to men, women wanted a larger distance to all four species. Indications that the animals should live at larger distances, or not at all in the county, increased with increasing age. Urban respondents did not differ significantly from rural respondents as to acceptance of the distances 1 km or 1-5 km.

People from areas where large carnivores exist did not differ from people from other rural areas regarding answers for wolverine, lynx and wolf. However, they accepted a shorter distance to bears.

Researchers estimate there are presently 26-55 bears, 200 wolverines, 500-600 lynx and 20 wolves in Norway. In addition there are some wolves that straddle the border with Sweden (about 20 individuals). What do you think about the population of large carnivores in Norway today?

For all species, the category "Keep as today" was most frequently chosen. Very few (2 % for lynx, 9 % for wolf) wanted the species exterminated from Norway. The proportion of respondents wanting to increase the population of wolves and bears matched the proportion wanting to decrease the population. There was a tendency for more people wanting to reduce than to increase the lynx population. Women more than men wanted a smaller size of the populations (all species), the same result applied to older vs. younger respondents. Example: 48 % of 15-24-year-olds accepted an increase in the size of the bear population, compared to five per cent of those over 65 years of age. In general, accepted population size increased as the length of the education of the respondents increased (all species). The urban-rural difference was significant: Rural inhabitants accepted smaller populations of all four species. Example: While four per cent of people from large cities wanted the wolf to be exterminated in Norway, 19 % in sparsely populated areas expressed this view. 38 % of people from large cities wanted an increase in the wolf population, while 14 % of rural people wanted this. Comparing the opinion in areas with large carnivores with corresponding rural areas without these animals: The first-mentioned group wants a lower population of all four species.

Both advantages and disadvantages exist by having large carnivores in Norway. Please indicate your opinion about the following statement (one mark for each species).

Statement a) "Like all other species also this species has the right to exist in Norwegian nature".

The majority agreed that the four species have the right to exist in the country (from 78 % for wolves to 88 % for lynx). The proportion answering "totally agree" decreased with increasing age for all four species. Example: 82 % of 15-24-year-olds agreed totally in the statement regarding bears; for people over 65 years of age this proportion was 36 %. The corresponding figures for the wolf were 77 % and 30 %. The disagreement with the statement decreased, and the agreement increased with increasing length of education. 70 % of people from large cities agreed totally regarding wolves, this proportion was 44 % in the most rural districts. The corresponding figures for bear: 72 % and 48 %; for wolverine: 75 % and 51 %; for lynx: 77 % and 54 %.

People from areas with large carnivores agreed less than did people from rural areas without large carnivores.

Statement b): "To see this species in nature would be very exciting for me".

Few differences across species were found; approximately 50 % totally agreed, and an additional 1/5 agreed partially. There is a sex difference, in that approximately 18 % fewer women than men agreed totally (all four species). The degree of disagreement increased (on average 25 %) from the youngest to the oldest age group. The disagreement decreased and agreement increased as the length of education increased. When moving from urban to rural areas the degree of disagreement increased and the level of agreement decreased. No differences were found regarding lynx, wolverine and bear between answers from people living in areas with or without large carnivores. But people from "large carnivore areas" agreed less than did people from other rural areas regarding the wolf (34 % vs. 46 %).

Statement c): "Having this species in the forest will make me uneasy about my family's safety outdoors".

The differences between wolves/bears and wolverines/lynx were large. Approximately 40 % totally agreed regarding wolves and bears, and an additional 25 % partially agreed. 24 % (wolves) and 22 % (bears) totally or partially disagreed. Women more than men answered "totally agree"; 26 % vs. 14 % regarding lynx, 28 % vs. 16 % regarding wolverine, 47 % vs. 33 % regarding wolf, and 48 % vs. 34 % regarding bear. The proportion answering "totally agree" increased with increasing age; from 26 % among the youngest to 60 % among the oldest respondents regarding wolf and bear, and from 11 % to 36 % for wolverine and lynx. The proportion answering "totally agree" decreased as length of education increased (all four species). The level of concern increased from large city to rural areas; from approximately 30 % to 50 % regarding bear and wolf, and from approximately 16 % to 26 % regarding wolverine and lynx. But people from areas with large carnivores expressed less concern than did people from other rural areas regarding wolverine and lynx; no differences existed regarding wolf and bear.

To what extent would you say you are afraid of the following animals? (followed by a list of the species: dog, horse, wolverine, wasp, bee, stray dog, wolf, lynx, adder, bear, moose, spider) (%).

57 % (bear) and 48 % (wolf) answered "very much afraid". Seven per cent and 12 %, respectively, answered "not afraid" regarding these two species. The level of self-reported fear of lynx and wolverine was much lower. The proportions answering "very much afraid" of some other species were 41 % (adder), 13 % (wasp) and nine per cent (spider). More women than men reported that they were afraid (all four carnivore species). The elderly reported a higher level of fear than did younger age groups (with the

exception of lynx). Self-reported fear decreased as the length of education increased. Urban-rural differences appear only for the lynx. The self-reported fear for wolves and bears were higher in Central and in Western Norway than in other regions of the country. People from municipalities where large carnivores exist expressed a somewhat lower level of fear of wolverine, lynx and bear than did those from other rural areas. But people reporting that all four carnivore species exist in their home area expressed a lower level of fear of all four species, compared with respondents from areas without any of the species.

What is your opinion about acceptable large carnivore behaviour and their way of living? The alternatives given were: 1. Animal lives in remote wilderness, 2. Animal observed not far from inhabited areas, 3. Animal kills livestock, 4. Animal kills dog or cat, 5. Animal threatens humans. Answers to be given on a scale from 1 (completely unacceptable) to 5 (completely acceptable).

A large majority accepted that large carnivores live in remote wilderness, far away from people (score: ca. 4.3). If carnivores kill livestock, dog or cat, the acceptability score dropped to ca. 2.0, and if carnivores threaten humans, the score was ca. 1.6. Small differences across species appeared, except that the acceptability scores for wolves and bears were lower than for lynx and wolverines when the animals were observed not far from living areas. Negative associations were found between acceptability and lack of personal control, economic loss, and age. Acceptability was higher among males than among females, and higher among urban than among rural residents.

Please indicate what management actions are acceptable when large carnivores behave as indicated in the question above. Alternatives: 1. Do nothing, 2. Scare animal away, 3. Trap and relocate the animal, 4. Mark and monitor the animal, 5. Shoot the animal (and Don't know).

A majority of the respondents (ca. 60 %) judged it unnecessary to do anything when large carnivores live in remote wilderness. When observed not far from inhabited areas, more active management actions were accepted, especially toward wolves and bears. When dogs or cats are killed ca. 35 % indicated that the carnivore should be shot (ca. 44 % when livestock are killed). More women than men, and more of older than of younger persons wished active management actions welcome. And the indications for more active management increased as the length of education decreased. In the eight municipalities where conflicts about large carnivores are intense, the wish to shoot large carnivores was more frequent (all five situations), compared to other rural areas.

What lies behind the attitudes toward large carnivores?

Multivariate analyses with the wolf as an example

By means of multivariate analyses (stepwise multiple regression), we have investigated how different factors interact and influence people's attitudes toward large carnivores. We have used the wolf as an example. In particular, we have focused on the effects of various attitude variables and their interaction with background factors. We have explored *different aspects* of people's attitudes toward wolves; aspects ranging from a level of cognitive reasoning to a level of personal emotions. These aspects are operationalised by the following variables: People's attitudes to the size of the wolf population (should it be reduced, increased or maintained at its present level?), how near one's home one can accept wolves, if one would be worried about the safety of family members if there were wolves in the neighbourhood, and the level of personal fear.

Additional variables in the models are: Gender, age, place of residence (urban/rural), education, "cultural capital" (measured by number of books at home), potential economic loss because of large carnivores, view of nature, political orientation, and which types of information sources one would trust. The three latter variables consist of multi-item instruments, and factor analysis was used to identify underlying dimensions. Thus two views of nature emerged ("ecocentric" and "anthropocentric"); we found three political orientations ("traditionalist", "liberalist" and "radical"), and two "confidence profiles" (more confidence in local and informal information, or more confidence in institutional information). These profiles are entered as variables into the regression models.

One important conclusion is that all aspects of people's attitudes toward wolves are influenced by a number of factors that are not directly associated with the wolf itself. Even people's sense of fear is affected by value orientations. At the same time, some factors that are generally attributed considerable importance actually mean little when controlled for other factors. This applies in particular to education, but also the urban-rural axis. A factor like economic loss means little more than the number of books people possess.

The different factors affect the attitude dimensions to very different degrees. When we move from views of the population size to personal fear, which may to some extent be seen as a movement from a cognitive to an emotional level, we see that the power of influence changes. Gender ends up having a considerable effect on personal fear (women are more afraid than men), while it meant little to views on population size. Age, on the other hand, was important to views on population size (older people were more sceptical of large populations than young people were), but has little impact on fear. Possible economic loss had significant impact on views on population size, but considerable less on personal fear. Education is generally of very limited importance when controlled for number of books at home, whereas the latter variable has a certain effect throughout:

Much “cultural capital” means a positive view of a large wolf population and little personal fear.

Political orientation means a good deal, in the sense that a high score on the traditionalistic profile clearly predisposes toward negative attitudes to wolves throughout the attitude spectrum. The radical profile has an impact on views of population size and attitudes toward acceptable distance (the more radical, the more positive views of wolves), but not on worries about the safety of family members and personal fear. However, these effects of the radical profile disappear when the views of nature are introduced into the model. The econcentric dimension has the strongest impact: A high score here means having a positive view of large populations and being less afraid. A high score on the anthropocentric profile, on the other hand, means next to nothing. It appears that the radical profile exerts its influence through an ecocentric view of nature, while we discern no similar connection between a traditionalist political orientation and the anthropocentric view.

Confidence in local and informal information providers (experienced hunters, neighbours, etc.) and not in their institutional counterparts (resource managers, wildlife biologists, etc.) has considerable impact on people’s attitudes toward wolves. This variable has a stronger impact than any of the other on all attitude profiles except fear (where gender is the most important). A high score on this dimension implies overall negative attitude toward wolves. Its counterpart, trusting institutional information sources, has a similar, but somewhat weaker, impact in the other direction.

Having more confidence in experienced hunters and people who live near carnivores than in biologists and resource managers, obviously points to identification with everyday, lay knowledge and scepticism toward institutionalised, academic knowledge. Those who rely on scientific knowledge frequently hold that everyday knowledge is derived from random observations and misinterpretations, while those who identify strongly with lay knowledge based on concrete experience tend to retaliate that scientists are frequently proven wrong in “the real world”. As these knowledge conflicts are often fierce, it is not very plausible that they should stem only from factual disagreement over a particular issue, such as the size of carnivore populations. Rather, they should be seen as elements in a struggle against an academic knowledge hegemony and cultural resistance against ominous processes of change. Such processes are not only related to growing carnivore populations, but centralisation and rural depopulation, the sense of rural powerlessness against increasing urban dominance, etc.

Against this background it may seem surprising that the effects of the urban-rural axis and economic interests at stake are so modest. Actually, concerning views on the size of the wolf population (but not the other attitude dimensions), there are considerable effect of these variables until the two “confidence factors” are introduced. This means

that more people are negative toward a large wolf population in rural areas than in urban areas, and likewise for those who anticipate economic consequences compared to those who do not. But this is best explained by their attitudes to information sources. It appears that living in the countryside predominantly dispose toward a negative view of large wolf populations through strong identification with local knowledge, and scepticism toward institutionalised knowledge. There is also a tendency that those who anticipate economic losses are inclined to trust local information, while those who do not, are more inclined to trust institutional sources. And this applies both to rural and urban areas.

The effect of number of books at home (“cultural capital”) is more robust than the effect of education. It appears that an intellectual orientation, as expressed by owning many books, is more important than the formal level of education. This supports an understanding of attitudes toward carnivores as partly rooted in cultural patterns (cultural patterns that are typical of highly educated middle-class groups in particular), as it seems reasonable that identification with such patterns are more clearly expressed through active lifestyle choices such as acquiring many books, than through level of education in itself.

Even if personal fear and uneasiness regarding of family members’ safety are influenced less than the other attitude dimensions by most of our variables, there are still distinct connections. This applies in particular to the preference for local, informal information. This indicates that identification with informal community networks is a predictor for worries about family members’ safety and own fear. In the debate on large carnivores it is frequently contended that fear of wolves hurts the quality of life in rural communities, and that this is particularly harmful to vulnerable groups like children and old people. It is also held that “society at large” (i.e. people living in urban areas) cause these problems for small communities. This way it is possible to invoke a picture of conflict between a united community and hostile surroundings which expose the community to serious dangers and stress. That those who rely on local and informal information about wolves also see them as a threat appears to substantiate this interpretation.

Forord

I november 2000 ble det utført en spørreundersøkelse om nordmenns syn på rovdyras plass i norsk natur. Undersøkelsen er en del av prosjektet "Rowilt og samfunn – mot en fleksibel forvaltning" (RoSa), som inngår i Norges Forskningsråds program "Landskap i endring".

RoSa er et samarbeidsprosjekt mellom Norsk institutt for naturforskning (NINA), Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU), Høgskolen i Hedmark (HiHM), Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) og Norges Landbrukshøgskole (NLH). Informasjon om prosjektet finnes på NINAs hjemmesider.

I denne Oppdragsmeldingen har formålet vært å gi en kort presentasjon av noen hovedtrekk i resultatene. Vi har derfor ikke lagt særlig vekt på grundige diskusjoner av metoder, tidligere forskning eller teoretiske sider ved problemstillingene. Spørreundersøkelsen om nordmenns syn på rovdyras plass i norsk natur ga mye verdifull informasjon, og videre analyser vil bli presentert i flere rapporter som kommer etter hvert.

Tore Bjerke
Ketil Skogen
Bjørn P. Kaltenborn

Lillehammer og Oslo i januar 2003.

Innhold

Referat	3
Abstract	6
Forord	10
1 Metode	11
2 Resultater og kommentarer	11
3 Hva ligger bak holdninger til store rovdyr?	
Ulven som eksempel	30
4 Litteratur	41

1 Metode

Trekking av utvalg: Undersøkelsen ble utført av NORFAKTA a/s i Trondheim. Det ble trukket et representativt utvalg av Norges befolkning, 15 år og eldre, fra Telenors registre av telefonabonnenter. Først ble deltakerne til undersøkelsen vervet ved hjelp av telefon, og det ble sørget for at det ble vervet et matematisk korrekt utvalg fra hvert av landets fylker som tilsvarer befolkningsgrunnlaget (15 år og eldre) i hvert fylke. Vervingen ble foretatt slik at det var "...den personen som sist hadde fødselsdag – av de som var tilstede..." som ble forsøkt vervet til undersøkelsen. Det ble også sørget for at kjønnsfordelingen i hvert fylke tilsvarte den reelle kjønnsfordelingen i befolkningen i hvert fylke. I alt 3500 deltakere ble vervet på denne måten.

I tillegg ble 800 deltakere med bosted i spesielt utvalgte deler av landet vervet. I dette spesialutvalget ble det vervet 200 deltakere fra kommunene Rendalen og Stor - Elvdal, 200 fra Lierne og Meråker, 200 fra Hattfjelldal og Steigen, og 200 fra Våler og Aurskog - Høland. Disse kommunene (kalt "rovilt-kommunene" i denne rapporten) ble valgt fordi de har flere rovdyr enn kommunene ellers i landet. Hvert av disse fire områdene ble behandlet som en separat enhet, og det ble trukket/vervet et matematisk korrekt utvalg fra eksempelvis Lierne/Meråker som tilsvarte befolkningsgrunnlaget i Lierne/Meråker. Kjønnsfordelingen blant de vervede i de fire nevnte områdene var som den reelle kjønnsfordelingen i de samme områdene. Det totale antall vervede personer ble da 4300.

4300 skjemaer ble sendt som A - post 5.november 2000, med svarfrist 20. november.

Purring: Første purring ble sendt ut som en påminnelse i form av et postkort (15. november), til alle 4300 personer. Den 8. desember ble det sendt ut purring (A-post) til alle som inntil da ikke hadde besvart undersøkelsen. Denne besto av spørreskjema, svarkonvolutt og svarslipp. Svarfrist ble satt til 16.desember. 73 % returnerte spørreskjemaet utfyllt.

I denne rapporten har vi begrenset oss til å vise tabeller der svarandelene for hele utvalget er fordelt på de ulike svaralternativene. Resultatene fra statistiske tester der forskjeller mellom grupper er behandlet, er omtalt i teksten. I tillegg har vi for enkelte analyser benyttet regresjonsanalyse for å vise hvordan folks svar (avhengig variabel) varierer på bakgrunn av uavhengige variabler som kjønn, alder, utdanning osv.

Når vi i denne rapporten sammenligner utvalget i de åtte "rovilt - kommunene" med holdninger i det nasjonale utvalget, er folk bosatt i byer (stor eller liten) holdt utenfor. Dette er gjort for at sammenligningene skal være mellom to grupper som begge bor spredtbygd eller i tettsteder.

2 Resultater og kommentarer

Spørsmål: Hvor mange individer av hver art tror du det er i Norge i dag? – For each species, how many animals do you think exist in Norway today?

Tabell 1.

Andel (%) svar i de ulike kategoriene.- Per cent answers in each category.

	Ulv/ Wolf	Bjørn/ Bear	Jerv/ Wolverine	Gaupe/ Lynx
Under 20/ Less than 20	14	21	2	2
20 – 50	41	39	12	7
51 – 100	23	24	22	13
101 – 200	14	10	31	17
201 – 500	6	5	22	28
Over 500	2	1	11	33
	100	100	100	100

På undersøkelsestidspunktet antok forskerne at det var 26-55 bjørner, nærmere 200 jerver, minst 500-600 gauper, og ca. 20 ulver i Norge. I tillegg kommer ulver som hadde tilhold både i Norge og i Sverige (ca. 20 individer). Vi ser at den høyeste andel av svarene faller i den kategorien som er nærmest forskernes anslag, dette gjelder for alle fire arter. Det er likevel 45% som mener det er mer ulv, 40% som mener det er mer bjørn, og 33% som mener det er mer jerv, enn hva forskerne antok. Siden det ikke var lagt inn noen svarkategori for "over 600" for gaupe er det vanskelig å se hvor stor andel som "overestimerer" gaupebestanden. Men 67% uttrykte at det er mindre enn 500 gauper i Norge, altså mindre enn forskernes anslag.

Det var få forskjeller mellom demografiske grupper. Men sammenlignet med menn antok kvinner at det var færre gauper i Norge, og 15-24-åringene svarte oftere enn andre aldersgrupper at det var færre enn 20 ulv i Norge. Antatt antall ulv og gauper avtok med økende bostedstetthet.

Utvalget i de åtte "rovilt- kommunene" uttrykte et litt høyere antatt tall for alle fire arter, sammenlignet med folk fra landsbygd og tettsteder i landet ellers.

Kommentarer: I et mindre, nasjonalt utvalg fant Knutsen m.fl. (1998) en tendens til at folk mente det er flere bjørn og jerv enn antatt i Roviltmeldingen (Miljøverndepartementet 1997), men at antallet estimerte gauper var klart lavere enn "offisielle" tall. Vår undersøkelse går i samme retning: 2/3 av svarene innebærer færre antatte gauper enn hva forskerne antok, og 40% mente at antallet bjørn er større enn antatt. For jerv var det ingen "overestimering" i vår undersøkelse (Knutsen m.fl. 1998 hadde ikke spørsmål om ulv i sin undersøkelse).

I en undersøkelse av holdninger til ulv i tre Hedmarks-

kommuner (Bjerke & Reitan 1994) viste det seg at holdningene var klart mest negative blant folk som mente at antallet ulv i Norge var mye høyere enn hva forskerne antok.

Spørsmål: I hvilken avstand fra ditt boområde kan du akseptere at det lever store rovdyr? –At what distance from your home area can you accept that large carnivores exist?

Tabell 2.

Andel (%) svar i de ulike avstandskategoriene. - Per cent answers in each category.

	Jerv/ Wolverine	Ulv/ Wolf	Bjørn/ Bear	Gaupe/ Lynx
Under 1 km/ Less than 1 km	11	5	4	16
1 – 5 km	12	7	6	16
6 – 10 km	13	11	10	14
Over 10 km	28	25	31	27
Ønsker ikke arten i fylket/ Don't want in county	18	38	34	14
Vet ikke/ Don't know	18	14	15	13
	100	100	100	100

Ca. 2/3 av dem som svarte aksepterte ulv og bjørn i eget fylke eller de vet ikke, men bare ca. 20% ville ha disse artene nærmere boområdet enn 10 km. Jerv og gaupe var klart mer akseptert, men det var likevel bare 36% (jerv) og 46% (gaupe) som aksepterte dem nærmere bostedet enn 10 km.

Svarmønsteret viste svært klare forskjeller mellom ulike demografiske grupper. Sammenlignet med menn ønsket kvinner større avstand til alle fire arter. Ønsket om å ha de fire artene på større avstand, eller ikke i fylket i det hele tatt, økte klart med økende alder. Som eksempler nevner vi at mens 5% av 15-24-åringene ikke aksepterte jerv i eget fylke, var andelen 41% for folk over 65 år. Og mens 18% av den yngste gruppen ikke aksepterte ulv i eget fylke, var andelen 62% for folk over 65 år. Akseptering av rovdyr (alle fire arter) økte også klart med økende utdanning. For eksempel aksepterte 52% av de med kortest utdanning ikke ulv i eget fylke, mens andelen var 25% for folk med lengst utdanning. Tilsvarende tall for gaupe var 23% og 7%.

Om folk bodde i by, tettsted eller spredtbygd strøk betydde ikke noe for i hvilken grad de aksepterte å ha rovdyr under 1 km eller 1-5 km fra bostedet. Gjennomsnittlig andel som aksepterte jerv nærmere enn 5 km fra bostedet var 23%, og tallene for ulv var 12%, for bjørn 10% og for gaupe 31%. Graden av akseptering av rovdyr 6-10 km og over 10 km fra bostedet var den samme på tvers av bostedstetthet for jerv, bjørn og gaupe, men folk i tettere befolkede områder var mer positiv til ulvens nærvær på slike avstander, enn folk fra spredtbygde strøk. For alle artene gjaldt at andelen som ikke

ønsket arten innenfor eget fylke økte langs dimensjonen "stor by" til "spredtbygd strøk". To eksempler: 28% av folk i stor by ønsket ikke ulv i eget fylke; tallet for spredtbygde strøk var 54%. 11% av folk i stor by ønsket ikke gaupe i eget fylke, mens 23% av folk i spredtbygd strøk var av denne oppfatningen.

Sammenligning av svar fra utvalget i de åtte "rovilt-kommunene" med svar fra utvalget fra landsbygd/tettsteder ellers i landet viste ingen forskjeller når det gjelder jerv, gaupe og ulv. Men i "rovilt-kommunene" var det noen flere som aksepterte kortere avstand til bjørn. En sammenligning mellom folket i "rovilt-kommunene" og hele det nasjonale utvalget viste at i det førstnevnte utvalget var det 7% flere som aksepterte bjørn nærmere bostedet enn 10 km.

Kommentarer: I den svenske undersøkelsen om holdninger til ulv (Karlsson m.fl. 1998) ble det stilt spørsmål om man kunne akseptere å ha ulv i nærheten av den plassen en bor på. Svaralternativene var "ja, absolutt", "ja, kanskje", "nei, helst inte", "nei, absolutt inte", og "vet ej". 56% svarte ett av de to ja-alternativene, mens 43% svarte ett av de to nei-alternativene. Ulike svaralternativer gjør direkte sammenligning med vår undersøkelse umulig, men i det svenske utvalget var det den samme statistiske sammenhengen mellom svarene og kjønn, alder og utdanning som i vår undersøkelse. Derimot var det ingen forskjell i det svenske utvalget mellom folk som bodde i by, og folk som bodde på landsbygda. I en finsk undersøkelse svarte 41% at de ikke ville ha ulv i nærheten av der de bor (Lumiario 1998).

Et lignende spørsmål ble stilt i undersøkelsen om holdninger til ulv på Østlandet (Bjerke & Kaltenborn 2000). 24% godtok ulv nærmere enn 10 km fra bostedet, 28% ville ha ulv mer enn 10 km unna, mens 33% ikke ønsket ulv innen en viss avstand fra bolig. Disse resultatene avviker ikke vesentlig fra hva vi har vist ovenfor i denne landsomfattende undersøkelsen. Også i undersøkelsen på Østlandet var kjønnsforskjellene, aldersforskjellene og forskjellene mellom folk i ulike botetthetsgrupper de samme som i vår undersøkelse.

For forvaltningen av rovdyr er det verdt å merke seg at "by-land" – dimensjonen ikke ser ut til å ha betydning for grad av akseptering av rovdyr innen en avstand på 5 km fra boområdet, og at det for større avstander bare er for ulv at byfolk er litt mer positive enn bygdefolk. Folk bosatt i tettere befolkede områder er mer positive enn andre til at det er rovdyr i fylket der de bor, men de er ikke mer villige enn andre til å ha dyra relativt nær boområdet sitt. Det samme ble funnet i Østlandsundersøkelsen (Bjerke & Kaltenborn 2000).

Det er også relevant for forvaltningen at folk som er bosatt i områder med en del rovdyr ikke krever større avstand mellom bolig og rovdyr enn hva folk ellers på landsbygda gjør. De aksepterte faktisk mindre avstand til bjørn, sammenlignet med andre i Norge.

Spørsmål: Forskerne antar at det i dag er 26-55 bjørner, nærmere 200 jerver, minst 500-600 gaupe, og ca. 20 ulver i Norge. I tillegg kommer ulv som har tilhold både i Norge og i Sverige (ca. 20 individer). Hva mener du om størrelsen på de bestandene som er av store rovdyr i Norge i dag?

- "Researchers estimate there are presently 26-55 bears, 200 wolverines, 500-600 lynx and 20 wolves in Norway. In addition there are some wolves that straddle the border with Sweden (about 20 individuals). What do you think about the population of large carnivores in Norway today?"

Tabell 3.

Andel (%) svar i de forskjellige kategoriene.- Percentage answers in different categories.

	Bjørn/ Bear	Jerv/ Wolverine	Gaupe/ Lynx	Ulv/ Wolf
Fjernes helt/ Exterminate	4	2	2	9
Reduseres mye/ Greatly reduce	7	10	4	10
Reduseres litt/ Slightly reduce	15	19	22	13
Beholdes som i dag/ Keep as today	50	54	52	40
Økes litt/ Increase slightly	19	12	8	20
Økes mye/ Increase a lot	5	3	2	8

For hver enkelt art var utsagnet "Beholdes som i dag" det som flest krysset av for. Svært få ønsker å fjerne rovdyr fra Norge. Vi ser også en tendens til at det er omtrent like mange som vil redusere som øke bestanden av ulv og bjørn, mens det er en tendens til at flere vil redusere enn øke bestandene av gaupe og jerv.

Det er en klar kjønnsforskjell i synet på bestandsstørrelsene: For alle fire arter ønsket kvinner noe lavere bestander enn hva menn ønsket. For alle artene varierer holdningene til bestandsstørrelse med alder på samme måte: Holdningene blir klart mer negative med økende alder. Som eksempler kan vi nevne at 48% av 15-24-åringene godtok økning (litt + mye) av bjørnebestanden; tallet for folk over 65 år var 5%. Mens 14% av 15-24-åringene ville redusere (litt + mye) bestanden av jerv i Norge, var 58% av folk over 65 år av denne oppfatningen. Mens 56% av de yngste ville øke (litt + mye) ulvebestanden, var det bare 7% av den eldste aldersgruppen som ville det.

Generelt sett økte akseptert bestandsstørrelse med økende utdanning hos de som svarte. Dette gjaldt alle fire arter. Mens 34% av folk med korteste utdanning ønsket en reduksjon (litt + mye) av bjørnebestanden, var det 15% av folk med lengst utdanning som var av denne oppfatningen. Og mens 13% av de med kortest utdanning ønsket en

økning (litt + mye) av ulvebestanden, var tallet 39% for de med lengst utdanning. Det var i tillegg en tendens til at folk med videregående/gymnas (allmennfag) godtok høyere bestander av rovdyr sammenlignet med de med videregående/gymnas, yrkesfag/fagbrev.

For alle artene gjaldt at holdningene til bestandsstørrelse ble svært mye mer negative jo mer man går langs aksene "stor by" til "spredtbygd strøk". Vi nevner at mens 4% av folk i storby ønsket å fjerne ulven fra Norge, var det 19% i spredtbygde strøk som ønsket dette. 38% av folk i storby ønsket en økning i ulvebestanden; tallet for folk i spredtbygd strøk var 14%. Av folk bosatt i stor by var det 12% som ville redusere (litt + mye) bjørnebestanden, mens andelen var 37% i spredtbygde strøk. For holdningene til jervebestandens størrelse var de tilsvarende tallene 19% og 48%.

Når vi holder folk i byer utenfor, og sammenligner svar fra "rovvilt- kommuner" og andre distrikts- kommuner, viser det seg at den førstnevnte gruppen ønsker mindre bestander av alle de fire rovdyra i Norge, enn hva den andre gruppen gjør.

En sammenligning med hele det nasjonale utvalget viste at det var ca. 13% flere i "rovvilt- kommunene" som ville redusere bjørnebestanden mye, tilsvarende tall for de andre artene var 21% flere for jerv, 17% flere for gaupe og 15% flere for ulv.

Kommentarer: Det har vært et vanlig funn i tidligere norske holdningsundersøkelser angående rovdyr at den største gruppen svarer at bestandene bør "beholdes som i dag" (Dahle 1987, Knutsen m.fl. 1998, Bjerke & Kaltenborn 2000). Forskjellene mellom de demografiske gruppene er også de samme i de ulike undersøkelsene.

I Sverige (Karlsson m.fl. 1998) mente mer enn 2/3 av de spurte at antallet ulv i landet burde være mer enn dobbelt så stort som på undersøkelsestidspunktet. 34% mente det kunne være 500-1000 ulv i landet, mens det ble antatt å være 40-60 individer der. Svaralternativene i den svenske undersøkelsen var imidlertid formulert slik at aksepten for økt bestand lett kunne påvirkes; for eksempel var ett alternativ skrevet slik: "Så mange att vi med hög sannolikhet säkrar vargens långsiktiga överlevnad, d v s 500-1000 vargar". I en finsk undersøkelse (Lumiario 1998) svarte 2/3 at det er plass til flere ulv i landet enn de 100-150 som var der.

Svensker og finner er altså i langt større grad enn nordmenn positive til å øke bestanden av ulv. Det bør likevel understrekes at bare 19% av befolkningen i spredtbygde områder i Norge ønsker at ulven skal utryddes i Norge.

Spørsmål: Det er både fordeler og ulemper ved å ha store rovdyr i norsk natur. Vennligst gi uttrykk for hva du mener om følgende utsagn ved å sette ett kryss på hvert punkt.-Both advantages and disadvantages exist by having large carnivores in Norway. Please indicate your opinion about the following statement (one mark for each species).

Tabell 4.

Grad av enighet (%) i utsagnet: "Som alle andre arter har også denne arten rett til å eksistere i norsk natur". - *Degree of agreement (%) in the statement: "Like all other species also this species has the right to exist in Norwegian nature".*

	Helt uenig/ Totally disagree	Delvis uenig/ Partially disagree	Verken- eller/ Neither-nor	Delvis enig/ Partially agree	Helt enig/ Totally agree
Gaupe/Lynx	4	4	4	20	68
Jerv/ Wolverine	4	4	5	21	66
Ulv/Wolf	10	7	5	19	59
Bjørn/Bear	6	7	4	21	62

Flertallet er enige i at de fire store rovdyrartene har rett til å eksistere i norsk natur (men det er en svak tendens til et litt mer negativt syn på ulv og bjørn enn på jerv og gaupe). Det framkom ingen kjønnsforskjeller i svarmønsteret for dette utsagnet. Graden av uenighet økte med økende alder, det gjorde også grad av delvis enighet (alle fire artene). Men andel som svarte "helt enig" avtok klart med økende alder for alle fire arter. Eksempler er at mens 82% av 15-24-åringene var helt enige i utsagnet angående bjørn, var andelen 36% blant folk over 65 år. De tilsvarende tallene for ulv var 77% og 30%.

Grad av enighet varierte også med utdanning. Uenigheten med utsagnet avtok med økende lengde på utdanningen; og det var en tendens til at dette var tilfelle også for grad av avkryssing for "Delvis enig" (gjaldt jerv og gaupe). Men for alternativet "Helt enig" økte andelen avkryssinger klart med økende utdanning. Mens 45% av dem med kortest utdanning var helt enig i utsagnet hva angikk ulv, var andelen 69% for folk med lengst utdanning.

Det betydde også mye for svarene om folk bodde i by, tettsted eller i spredtbygd strøk. Særlig for graden av "Helt enig" var forskjellene store. For eksempel var 70% av folk i stor by helt enig i utsagnet når det gjaldt ulv, mens andelen i spredtbygd strøk var 44%. Tilsvarende tall var for bjørn:

72% og 48%, for jerv: 75% og 51%, og for gaupe: 77% og 54%.

Utvalget fra de åtte "rovilt- kommunene" var i litt mindre grad enn andre fra tettsteder og spredtbygd strøk enige i utsagnet.

Sammenlignet med hele det nasjonale utvalget var ca. 18% færre i de åtte "rovilt – kommunene" helt enige i utsagnet for gaupe og jerv, og ca. 22% færre var helt enige for bjørn og ulv.

Kommentarer: I undersøkelsen til Knutsen m.fl. (1998) uttrykte folk at det er viktig at rovdyr har rett til å eksistere i norsk natur. Kvinner la mer vekt på slike eksistensverdier enn hva menn gjorde, mens eldre la mindre vekt på dette enn hva yngre gjorde.

I to andre europeiske undersøkelser har folk blitt bedt om å svare på spørsmål om de synes det er viktig å ha en ulvebestand i landet, av hensyn til fremtidige generasjoner. I Savoie i Frankrike var 54% enige og 33% uenige i dette. I Des Alpes Maritimes var tallene henholdsvis 45% og 42% (Bath 2000). I Kroatia fant Bath & Majic (2001) at blant befolkningen i Gorski kotar var 74% enige i utsagnet, mens andelen var 69% i Lika og 55% i Dalmatia.

Tabell 5.

Grad av enighet (%) med utsagnet: "Å se denne arten i naturen ville være veldig spennende for meg". - *Degree of agreement (%) in the statement: "To see this species in nature would be very exciting for me".*

	Helt uenig/ Totally disagree	Delvis uenig/ Partially disagree	Verken- eller/ Neither-nor	Delvis enig/ Partially agree	Helt enig/ Totally agree
Gaupe/Lynx	11	5	10	20	54
Jerv/ Wolverine	13	5	12	21	49
Ulv/Wolf	18	7	12	17	46
Bjørn/Bear	16	7	11	18	48

Selv om litt færre syntes det ville være spennende å se ulv enn å se gaupe, ser vi ingen store forskjeller mellom artenes attraktivitet. Om lag halvparten av respondentene var helt enig i at det ville være spennende å se arten i naturen, og ytterligere 1/5 uttrykte at de var delvis enig. Men forskjellen mellom menns og kvinners holdning til dette utsagnet er betydelig; om lag 18% færre kvinner enn menn var helt enig i utsagnet (alle fire arter).

Aldersforskjellene er også betydelige, idet graden av uenighet øker klart (25% i gjennomsnitt for de fire artene) fra den yngste til den eldste aldersgruppen. Forskjellene mellom utdanningsgruppene var svært like forskjellene som framkom for forrige utsagn (avtakende grad av uenighet og økende grad av enighet med økende utdanningslengde).

Graden av uenighet (helt uenig) med utsagnet økte langs dimensjonen "bosatt i stor by" til "bosatt i spredtbygd strøk", og graden av enighet (helt enig) avtok klart langs den samme dimensjonen. Mens 52% av folk bosatt i stor by var helt enige, var andelen i spredtbygd strøk 35% hva angikk ulv. 57% av storby - innbyggere var helt enige hva angikk gaupe; andelen i spredtbygde strøk var 44%.

For gaupe, jerv og bjørn var det ingen forskjeller i enighet når svarene fra "rovvilt- kommunene" ble sammenlignet med svarene fra tilsvarende andre områder i landet (utenom byene). Men folket i "rovvilt- kommunene" var i mindre grad helt enige i utsagnet når det gjaldt ulv (34% versus 46%).

Kommentarer: I undersøkelsen til Knutsen m.fl. (1998) uttrykte folk flest at opplevelsesverdien ved rovdyr (ulv var ikke med i undersøkelsen) var "litt viktig". Færre kvinner enn menn, og færre eldre enn yngre, la vekt på opplevelsesverdiene. I undersøkelsen i tre Hedmarkskommuner, utført i 1993, var 61% enige i at "Ulv er et symbol på det flotte i naturen", 52% var enige i at "Ulv i området gir større natur-opplevelse", og 54% var enige i at det er en "Stor opplevelse å se ulv i skogen". I en undersøkelse i Latvia svarte 47% at de ville like å se ulv; andelen for bjørn var 50% (Andersone & Ozolins 2002).

Forskjellen i enighet mellom ulv og bjørn på den ene, og jerv og gaupe på den annen siden, er relativt klare for dette utsagnet. Ca. 40% uttrykker "klar" uro dersom ulv og bjørn var i skogen, og i tillegg var 25% delvis enig i dette. Andelen som svarte "Delvis enig" var ganske lik for alle fire artene, men bare 1/5 var helt enige når det gjaldt jerv og gaupe. Vi ser at det var omtrent like mange som var enige som uenige når det gjaldt jerv og gaupe, mens 2/3 uttrykker uro for bjørn og ulv.

Igjen var det store kjønnsforskjeller. Kvinner svarte "Helt enig" i større grad enn menn: 26% mot 14% (gaupe), 28% mot 16% (jerv), 47% mot 33% (ulv) og 48% mot 34% (bjørn). Andel som svarte "Helt enig" økte med økende alder (fra 26% blant de yngste til 60% blant de eldste for bjørn og ulv, og hhv. fra 11% til 36% for jerv og gaupe). For ulv og bjørn økte også andelen som svarte "Delvis enig" med økende alder.

For alle fire arter avtok andelen som svarte "Helt enig" med økende lengde på utdanningen. For jerv og gaupe var det en økning i andel som svarte "Helt uenig" med økende lengde på utdanningen; for bjørn og ulv var det ingen slik endring på denne svarkategorien.

Grad av uttrykt uro økte langs dimensjonen fra stor by til spredtbygd strøk: fra ca. 30% til ca. 50% for bjørn og ulv, og fra ca. 16% til ca. 26% for jerv og gaupe. Men når en sammenligner svarene fra folk som bor i de åtte "rovvilt-kommunene" med svar fra folk på landsbygda eller fra tettsteder ellers i landet, viser det seg at den førstnevnte gruppen uttrykker litt mindre uro for sikkerheten utendørs, enn folk i den andre gruppen. Dette gjelder for jerv og gaupe. For ulv og bjørn var det ingen forskjeller.

Mulige effekter av å bo i områder der det er rovdyr er også undersøkt ved å sammenligne svarene fra folk som svarer at rovdyr finnes i området der de bor (sp.mål 5) med svarene fra folk som svarer at den aktuelle arten ikke er i området der de bor. Med hensyn på spørsmålet om uro for sikkerheten utendørs får vi resultater som vist i tabell 7.

Tabell 6.

Grad av enighet (%) i utsagnet "Å ha denne arten i skogen ville føre til at jeg ble mer urolig for min families sikkerhet utendørs". - *Degree of agreement (%) in the statement "Having this species in the forest will make me uneasy about my family's safety outdoors".*

	Helt uenig/ Totally disagree	Delvis uenig/ Partially disagree	Verken- eller/ Neither-nor	Delvis enig/ Partially agree	Helt enig/ Totally agree
Gaupe/Lynx	27	15	16	23	19
Jerv/	22	15	16	25	22
Wolverine					
Ulv/Wolf	13	11	10	26	40
Bjørn/Bear	11	11	10	27	41

Tabell 7.

Utsagnet "Å ha denne arten i skogen ville føre til at jeg ble urolig for min families sikkerhet utendørs", etter grad en enighet. Folk som svarer at de har en rovdyrart i området sammenlignet med folk fra bygder og tettsteder uten denne arten i området (i.f.= ingen forskjell). - *Statement: "Having this species in the forest will make me uneasy about my families safety outdoors" ranked by degree of agreement. Comparison between people living with large carnivores in their area compared to people in areas where the species is not present. (i.f. = no difference, flere = more, færre = less).*

Folk i omr. med: In area with	Helt uenig Totally disagree	Delvis uenig Partially disagree	Delvis enig Partially agree	Helt enig Totally agree
Gaupe/Lynx	10 % flere	i.f.	5 % færre	4 % færre
Ulv/Wolf	i.f.	i.f.	5 % færre	9 % flere
Bjørn/Bear	4 % flere	i.f.	i.f.	i.f.
Jerv/Wolverine	5 % flere	i.f.	3 % færre	2 % færre

Tabell 8.

Samme utsagn som i **tabell 7**, men det er folk med en eller flere rovdyrarter i området som sammenlignes med folk uten noen rovdyrarter i området (i.f.= ingen forskjell). - *Same as previous table, but comparing people with one or more carnivore species in their area compared to people without any carnivores in their area.*

Folk i områder uten rovdyr, svarer for: People without any carnivores in their area answer for:	Helt uenig Totally disagree	Delvis uenig Partially disagree	Delvis enig Partially agree	Helt enig Totally agree
Gaupe/Lynx	9 % færre	i.f.	5 % flere	4 % flere
Ulv/Wolf	3 % færre	i.f.	2 % flere	3 % færre
Bjørn/Bear	i.f.	i.f.	i.f.	i.f.
Jerv/Wolverine	7 % færre	3 % færre	3 % flere	4 % flere

Resultatene viser at blant folk som selv rapporterer at de lever i områder med en rovdyrart, er det litt flere som er helt uenig hva angår gaupe, bjørn og jerv. Litt færre er delvis enig hva angår gaupe, ulv og jerv, og litt færre er helt enig hva angår gaupe og jerv. Men litt flere er helt enig hva angår ulv.

I den neste tabellen analyseres samme utsagn, men der sammenlignes svarene fra folk som selv rapporterer at de har en eller flere av de fire artene i området med svarene fra folk uten noen av de fire artene i området.

Det er en svak (men statistisk signifikant) tendens til mer uro for gaupe og jerv blant folk i områder uten rovdyr. For bjørn er det ingen forskjeller, mens det for ulv er færre i ikke - rovdyrområder som er helt uenig og helt enig, og flere som er delvis enig.

Kommentarer: I Hedmarksundersøkelsen fra 1993 var 37% helt og 7% litt enige i at "Hvis det var ulv i nærheten av der jeg bor ville jeg bli redd". 51% var uenige i utsagnet. Kvinner mer enn menn, eldre mer enn yngre, og de med kort mer enn de med lang utdanning, var enige i utsagnet. Knutsen m.fl. (1998) fant at folk stilte seg relativt nøytral til fire av seks spørsmål som omhandlet "grad av redsel" for bjørn, jerv og gaupe (folk var i gjennomsnitt verken enige eller uenige i at de ville bli redde).

Undersøkelsen i fire fylker på Østlandet (Bjerke & Kaltenborn 2000) ga som resultat at 52% ikke i det hele tatt, eller i liten grad ville være urolige for sin egen eller familiens sikkerhet utendørs dersom ulv fantes i området. 31% svarte at de i stor eller svært stor grad ville bli urolige i en slik situasjon (16% svarte i middels grad). I vår nasjonale undersøkelse ble det spurt etter enighet, mens det i den nevnte Østlandsundersøkelsen ble spurt om grad av uro. Svaralternativene kan ikke sammenlignes direkte, men det er en tendens til at flere uttrykte uro i den nasjonale undersøkelsen enn i Østlandsundersøkelsen. Forskjellene mellom de ulike gruppene (kjønn, alder, utdanning, bosted) var de samme i de to undersøkelsene. Det nye i denne nasjonale undersøkelsen er at vi har kunnet skille mellom folk som bor i kommuner med en del rovdyr, og folk som bor i lignende distrikts- kommuner uten, eller med få rovdyr i området. Vi fant altså en liten forskjell mellom de to gruppene: De som bor i "rovdyr- områder" uttrykker litt mindre uro for sikkerheten utendørs p.g.a. jerv og gaupe enn hva sammenlignbare grupper gjør.

Det samme spørsmålet (egen og families sikkerhet) ble stilt i den svenske holdningsundersøkelsen angående ulv (Karlsson m.fl. 1999), med svaralternativene "alltid, ofta, någon gång og aldrig". Ca. 30% svarte "alltid" eller "ofta", og 47% svarte "aldrig". Dette nivået av selv - rapportert, antatt uro for ulv avviker ikke mye fra hva vi fant i Østlandsundersøkelsen, men det er altså en klar tendens til at selv -

rapportert uro for ulv er på et høyere nivå i det nasjonale utvalget vi nå refererer til. Formuleringen av spørsmålet var imidlertid ikke helt det samme i disse undersøkelsene: I Sverige og i Østlandsundersøkelsen ble det spurt etter "egen og familiens sikkerhet", mens det i den nasjonale undersøkelsen bare ble spurt om "familiens sikkerhet". Folk kan være noe mindre villig til å innrømme uro for sin egen del, enn uro for familien.

Et lignende spørsmål ble stilt i en undersøkelse i Savoie og Des Alpes Maritime i Frankrike (Bath 2000). Folk ble spurt om de ville være redde for å gå i skogen dersom det var ulv der. 18% var helt enige og 24% enige i dette utsagnet (tils. 42%), mens 34% var helt uenige og 19% var uenige (tils. 53%). I Kroatia fant Bath & Majic (2001) at for befolkningen i tre områder var graden av enighet med det samme utsagnet følgende: Gorski kotar 41%, Lika 46% og Dalmatia 53%. Resultatene fra disse to undersøkelsene avviker ikke mye fra resultatene fra den tidligere nevnte Østlandsundersøkelsen (Bjerke & Kaltenborn 2000). Men i vår nasjonale undersøkelse er altså enigheten i dette utsagnet noe større. Men igjen minner vi om at det kan være forskjell på å spørre om uro for egen sikkerhet, for familiens sikkerhet, eller for både egen og familiens sikkerhet. Begrepene "uroelig" og "redd for" er heller ikke identiske.

I en undersøkelse i Latvia (Andersone & Ozolins 2002) ble det stilt spørsmål om enighet i at det vil være farlig om en møter et rovdyr i skogen. For ulv var 42% enige, andelen for bjørn var 62% og for gaupe 50%. I et mindre estisk utvalg svarte 40% at det kan være farlig å møte ulv i skogen (Randveer 2001).

Spørsmål: I hvilken grad vil du si at du er redd for følgende dyr? (fulgt av en liste med disse artene: hund, hest, jerv, veps, humle, løshund, ulv, gaupe, hoggorm, bjørn, elg, edderkopp).

Vi ser at 57% krysset av i svaralternativet "svært redd" for bjørn, og at 48% svarte slik når det gjaldt ulv. Bare hhv. 7 og 12% svarte at de ikke var redd de to artene. Folk er klart mindre redde for gaupe og jerv. Andelen som svarte "svært redd" for hoggorm var 41%, veps 13%, og edderkopp 9%.

Resultatene viser ellers at kvinner uttrykker klart mer frykt for alle fire arter enn hva menn gjør. Alder har også en betydning, bortsett fra at de eldre ikke uttrykker mer frykt enn hva yngre gjør hva angår gaupe. Selv-rapportert frykt avtar med økende utdanningslengde. Det er bare er for frykt for gaupe at bostedsstørrelse har noen betydning. Ellers er selv-rapportert frykt for ulv og bjørn høyere i Midt-Norge og på Vestlandet enn i andre landsdeler.

Tabell 9.

Spørsmål: I hvilken grad vil du si at du er redd for følgende dyr? (fulgt av en liste med disse artene: hund, hest, jerv, veps, humle, løshund, ulv, gaupe, hoggorm, bjørn, elg, edderkopp) (%). - Question: To what extent would you say you are afraid of the following animals? (followed by a list of the species: dog, horse, wolverine, wasp, bee, stray dog, wolf, lynx, adder, bear, moose, spider) (%).

	Ikke redd/ Not afraid	Litt redd/ Slightly afraid	Svært redd/ Very much afraid
Jerv/Wolverine	30	49	21
Ulv/Wolf	12	40	48
Gaupe/Lynx	32	41	27
Bjørn/Bear	7	36	57

Men vi finner forskjeller mellom utvalget fra "rovvilt – kommuner" og utvalget fra landsbygd/tettsted ellers i landet. Folk fra kommuner med noe rovvilt uttrykte litt lavere frykt for jerv, gaupe og bjørn, sammenlignet med den andre gruppen. Det var ingen gruppeforskjeller hva angikk frykt for ulv. Forskjellene er klart statistisk signifikante, selv om de altså ikke er store. I utvalget fra "rovvilt – områder" var andelen som svarte "ikke redd" 9% høyere for gaupe, 8% høyere for jerv og 5% høyere for bjørn, enn i det totale nasjonale utvalget. Og om lag 5% færre svarte "svært redd" for de tre artene.

Også for spørsmålet om frykt for dyrearter har vi sammenlignet svarene fra folk som svarer at de har en rovdyrart i området der de bor med svarene fra dem som svarer at de ikke har arter der (tabell 10).

Tabell 10.

Frykt for rovdyr. Folk som rapporterer at de har en rovdyrart i området sammenlignet med folk som rapporterer at de er uten denne arten i området (i.f.= ingen forskjell). – Fear of carnivores. People that report that they have a carnivore in their area compared to people reporting that the species is absent in their area (i.f.= no difference; flere=more; færre=less)

Folk i områder med: People in area with:	Ikke redd/ Not afraid	Litt redd/ Slightly afraid	Svært redd/ Very much afraid
Gaupe/Lynx	13% flere	i.f.	11% færre
Ulv/Wolf	3% flere	i.f.	3% færre
Bjørn/Bear	12% flere	8% flere	12% færre
Jerv/Wolverine	9% flere	i.f.	5% færre

Resultatene viser nokså klart at blant folk som selv opplyser at de bor i områder der det finnes en rovdyr- art, er selv- uttrykt frykt for denne arten lavere enn blant folk som opplyser at de bor i områder der denne arten ikke finnes. Igjen er tendensen svakest for ulv.

Tabell 11.

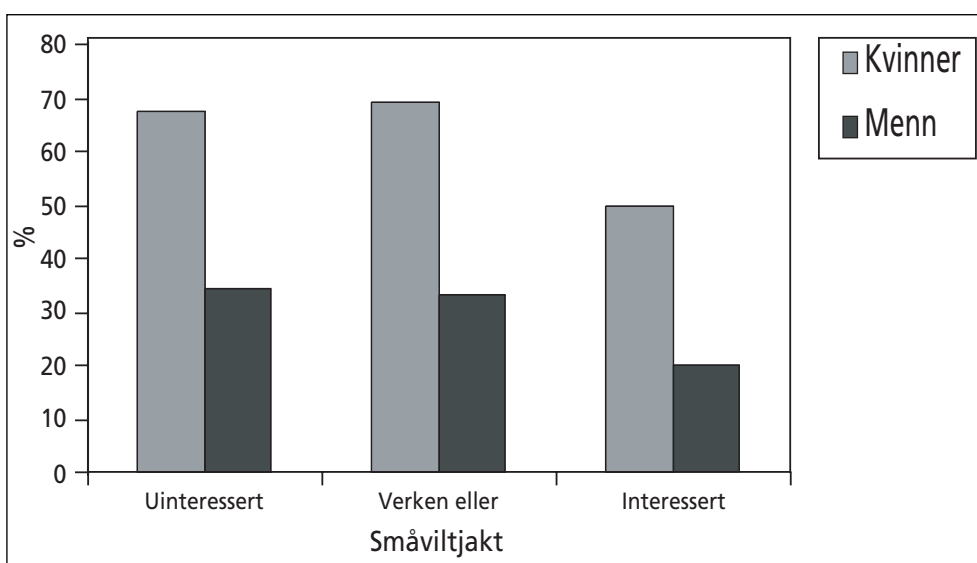
Frykt for rovdyr. Svar fra folk med en eller flere av de fire artene i området sammenlignet med svarene fra folk uten noen av de fire artene i området (i.f.= ingen forskjell). - *Fear of carnivores. Replies from people with one or more of the four large carnivore species in their area compared to replies from people without any of the large carnivores in their area (i.f.=no difference; flere=more; færre=less).*

Folk i områder uten rovdyr svarer for: People without carnivores in area	Ikke redd/ Not afraid	Litt redd/ Slightly afraid	Svært redd/ Very much afraid
Gaupe/Lynx	12% færre	3% færre	11% flere
Ulv/Wolf	3% færre	6% færre	7% flere
Bjørn/Bear	2% færre	10% færre	10% flere
Jerv/Wolverine	10% færre	i.f.	5% flere

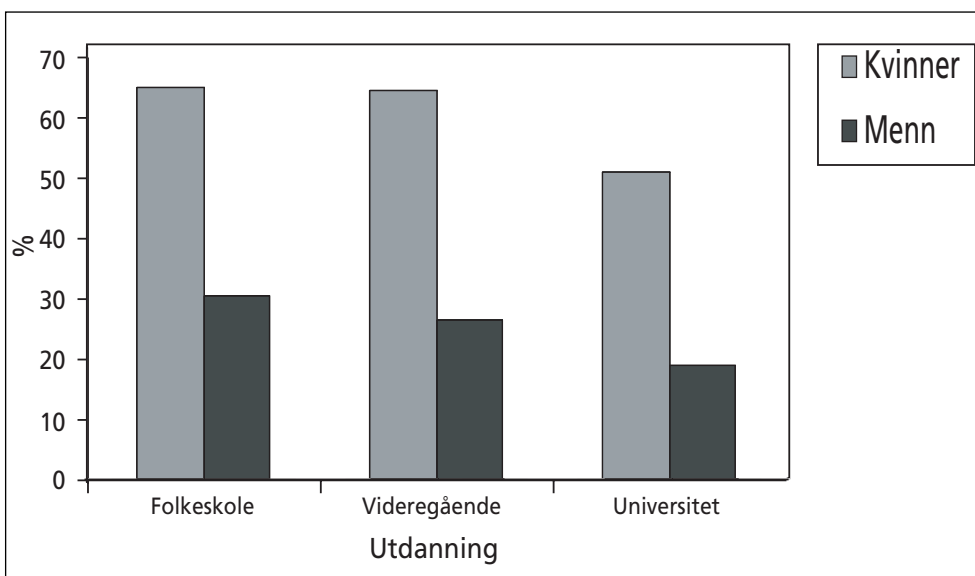
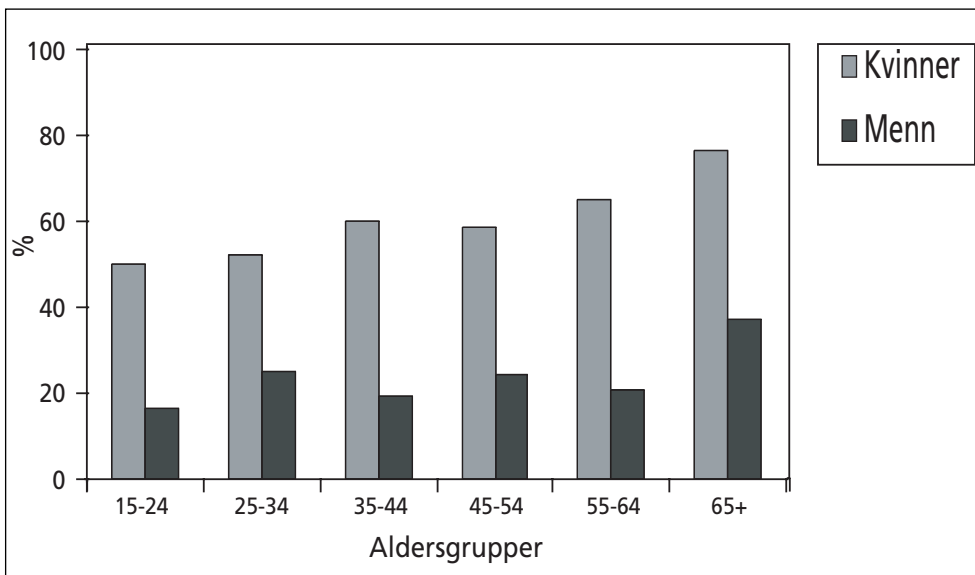
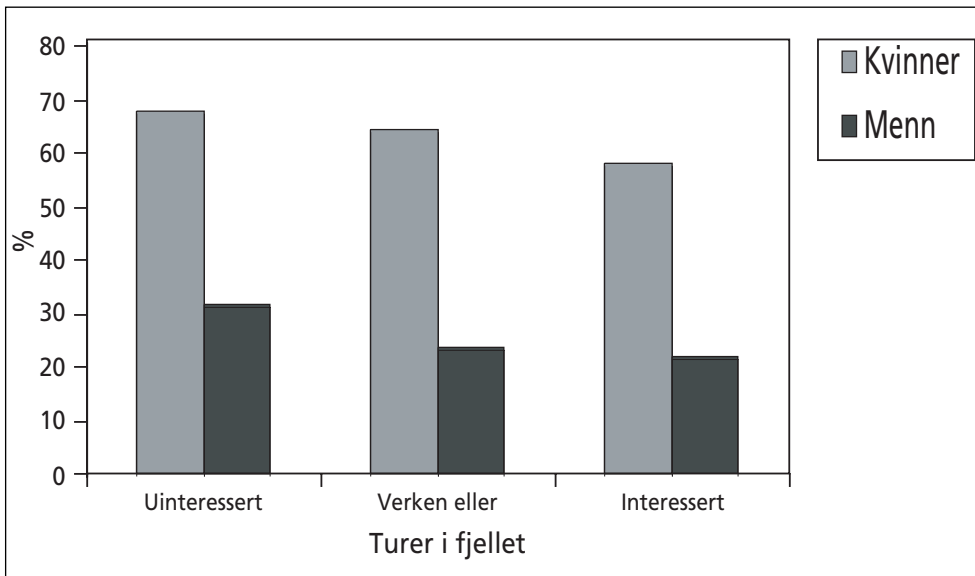
Folk som rapporterer at det ikke er noen av de fire rovdyrartene i området der de bor uttrykker klart høyere grad av frykt for rovdyr, sammenlignet med folk som rapporterer at det er en eller flere rovdyrarter i området.

Vi har også sett nærmere på svarene angående uro for familiens sikkerhet utendørs og frykt for dyr fra folk bosatt i Østfold, Akershus - kommunene Aurskog/Høland, Fet, Sørum og Nes, samt alle Hedmark - kommunene unntatt Os, Tolga, Tynset, Alvdal og Folldal. Når utvalget fra dette området sammenlignes med resten av landet framkommer ingen forskjeller i selv - rapportert frykt for ulv. Men de som bor i dette området uttrykte mer uro (14%) for familiens sikkerhet utendørs ved ulv i området.

Ytterligere informasjon om frykt for ulv får vi ved å se nærmere på gruppen som har barn under syv år hjemme, og sammenligne denne med like gamle folk som ikke har barn under syv år hjemme (også utdanning etc. er det korrigeret for). For folk bosatt i spredtbygde strøk og tettsteder uttrykte ikke småbarnsfamilier mer frykt for rovdyr enn folk uten små barn hjemme. Men småbarnsfamiliene var litt mer urolig for sikkerheten utendørs hvis det var ulv i området (men ikke hvis det var andre rovdyr det var tale om). For folk bosatt i by eller storby var småbarnsfamiliene mer redd for løshund, ulv, gaupe og bjørn, og de uttrykte mer uro for familiens sikkerhet utendørs angående gaupe, jerv, ulv og bjørn, sammenlignet med ikke - småbarnsfamilier. For folk bosatt i de åtte "rovdyr - kommunene" var småbarnsfamiliene mer redde for humle og hoggorm, men det var ikke forskjeller angående rovdyr. Men i disse kommunene var småbarnsfamiliene mer urolige for sikkerheten utendørs hva angår ulv (så vidt signifikant, $p=.048$), men ikke angående de andre rovdyrartene. I den tidligere omtalte undersøkelsen i fire Østlandsfylker (Bjerke & Kaltenborn 2000) var det ikke forskjeller mellom småbarnsforeldre og like gamle uten småbarn på spørsmål om uro utendørs eller frykt for ulv når det gjaldt folk som bodde i spredtbygde strøk og tettsteder, mens forskjellene var der for de som bodde i byer.

Figur 1.

Nordmenns frykt for rovdyr (% som svarer at de er svært redd) i forhold til erfaring (interesse for småviltjakt, fjellvandring, alder, utdanning). - *Fear of large carnivores (% answering very much afraid) in relation to a) interest in small game hunting (småviltjakt), b) mountain hiking (turer i fjellet), c) age (aldersgrupper) and d) education (utdanning), females (kvinner) and males (menn).*

Figur 1 forts.

Nordmenns frykt for rovdyr (% som svarer at de er svært redd) i forhold til erfaring (interesse for småviltjakt, fjellvandring, alder, utdanning).- *Fear of large carnivores (% answering very much afraid) in relation to a) interest in small game hunting (småviltjakt), b) mountain hiking (turer i fjellet), c) age (aldersgrupper) and d) education (utdanning), females (kvinner) and males (menn).*

Ca. 70% av kvinner og ca. 43% av mennene uttrykte at de var svært redd bjørn, for ulv var tallene hhv. 66% og 31%, for gaupe hhv. 41% og 14%, og for jerv hhv. 33% og 9%.

Undersøkelsen viste at frykten for rovdyr økte med økende alder både blant kvinner og menn. Blant kvinner økte andelen som svarte "svært redd" fra 50% i den yngste gruppen til ca. 76% i den eldste. Tilsvarende for menn var en økning over alder fra 17 til 37%.

Kommentarer: Resultatene fra den tidligere refererte telefonundersøkelsen på Østlandet (Bjerke & Kaltenborn 2000) viste at 25% sa de var svært redd ulv, mens 30% svarte "litt redd". Tallene fra denne nasjonale undersøkelsen blir henholdsvis 48% svært redd og 37% litt redd for ulv. Hvorfor var nivået av selv - rapportert frykt og uro såpass mye høyere i den nasjonale undersøkelsen enn i undersøkelsen et halvt år tidligere på Østlandet? Flere forklaringer er mulige, men to av dem peker seg ut. Forskjellen kan skyldes at det faller vanskeligere for folk å innrømme frykt for noe i et personlig telefonintervju (metodeforskjell). I så fall burde nivået for selv - rapportert frykt være høyere i den postale undersøkelsen, for alle arter. Men forskjellen kan også skyldes at det i tida mellom de to undersøkelsene var en relativt omfattende og intens debatt om store rovdyr i mediene. Dette kan ha påvirket folks vurdering av rovdyr, slik at nivået av selvrapportert frykt for de store rovdyr (men ikke for andre arter) økte. Vi har sammenlignet svarene på spørsmålet om frykt for dyr i telefonundersøkelsen i de fire Østlandsfylkene (Bjerke & Kaltenborn 2000) med svarene for de samme fire fylkene fra den nasjonale, postale undersøkelsen. Resultatene tyder på en effekt av begge to faktorer (metodeforskjell og kulturell påvirkning). Vi finner en økning i svaralternativet "litt redd" for alle artene som ble nevnt, noe som tyder på at ulike metoder, og ikke kulturell påvirkning, forklarer mye. Men for svaralternativet "svært redd" ser vi ikke økning for alle arter, bare for store rovdyr (samt hoggorm). For arter som elg, hund, løshund og hest var nivået likt i de to undersøkelsene. Dette tyder på at rovdyrdebatten har økt folks selv - uttrykte frykt for store rovdyr. En kompliserende faktor er det imidlertid at også for hoggorm ser vi en klar økning i andelen som svarte "svært redd".

I en undersøkelse i Litauen svarte 32 % av menn og 59 % av kvinner at de er redd ulv. I tillegg svarte 3 % av menn og 15 % av kvinner at de er "skrekkslagne" overfor ulv (Balciauskiene & Balciauskas 2001).

Vanskene med å sammenligne intervju-undersøkelser viser seg også om vi ser på studier av utbredelse av flyskrekk. Nordlund (1983, ref. av Ekeberg m.fl. 1989) fant et høyere nivå av flyskrekk ved bruk av telefonintervju enn ved bruk av postalt spørreskjema. Men i *begynnelsen* av telefonintervjuene svarte folk at flyskrekknivået var lavt – det var først etter at samtalene ble lange at de intervjuede innrømmet mer frykt enn hva de gjorde innledningsvis. Muligens ville selv - uttrykt frykt for ulv i den nevnte Østlandsundersøkelsen blitt høyere dersom intervjuene hadde vært mer omfattende. På den annen side: Ekeberg m.fl. (1989)

fant ingen forskjell mellom de to metodene i måling av utbredelse av flyskrekk i Norge.

Spørsmål: Hva synes du er akseptabel oppførsel og levesett av store rovdyr? - *What do you think is acceptable behaviour among large carnivores?*

Generelt sett er det to hovedtendenser i svarene på dette spørsmålet. For det første har folk større toleranse for rovdyr desto lenger de befinner seg unna der folk flest bor. Hvis rovdyrene har tilhold i villmark langt unna bosetninger uttrykket gjennomsnittet at dette klart er akseptabelt. For det andre er svært små forskjeller i forhold til de enkelte artene av rovdyr.

Gjennomgående reflekterer dette det vi ser både i andre deler av materialet og i andre undersøkelser av holdninger til rovdyr, nemlig at aksepten for rovdyr blant befolkningen jevnt over er ganske stor, så lenge man ikke har dyrene for nært innpå seg. Graden av aksept korrelerer klart med både nærhet av rovdyr og hvor alvorlig eller truende atferden til rovdyrene er. Hvis rovdyr dreper husdyr eller katt eller hund er graden av aksepten vesentlig lavere enn hvis dyrene bare finnes langt unna i villmarksområder, eller observert enten i nærheten av bebodde områder. Dersom rovdyr skulle true mennesker direkte oppfattes det stort sett som helt uakseptabel rovdyratferd.

Dette mønsteret skiller svært lite mellom bjørn, ulv, jerv og gaupe. For samtlige situasjoner eller typer av atferd er det allikevel en mindre forskjell mellom ulv og bjørn på den ene siden og jerv og gaupe på den andre. De to siste artene oppfattes noe mindre negativt enn bjørn og ulv, dvs. graden av aksept er noe lavere for bjørn og ulv. Disse to oppleves nok gjennomgående som potensielt noe farligere og mer truende for mennesker enn gaupe og jerv.

Vi finner betydelige kjønnsforskjeller i svarene på dette spørsmålet. Spørsmål ble testet gjennom en variansanalyse (ONEWAY). For samtlige spørsmål med ett unntak er det en signifikant forskjell mellom kvinner og menn ($p < 0.05$). Det eneste utsagnet hvor vi ikke finner noen signifikant forskjell mellom kjønnene er 'Jerven lever i villmark langt fra folk'. Mønsteret vi finner her samsvarer godt med det vi stort sett finner i andre sammenhenger; kvinner har gjennomgående mer negative holdninger til rovdyr, og altså en noe lavere grad av aksept for deres tilstedeværelse.

Dette mønsteret skiller svært lite mellom bjørn, ulv, jerv og gaupe. For samtlige situasjoner eller typer av atferd er det allikevel en mindre forskjell mellom ulv og bjørn på den ene siden og jerv og gaupe på den andre. De to siste artene oppfattes noe mindre negativt enn bjørn og ulv, dvs. graden av aksept er noe lavere for bjørn og ulv. Disse to oppleves nok gjennomgående som potensielt noe farligere og mer truende for mennesker enn gaupe og jerv.

Tabell 12.

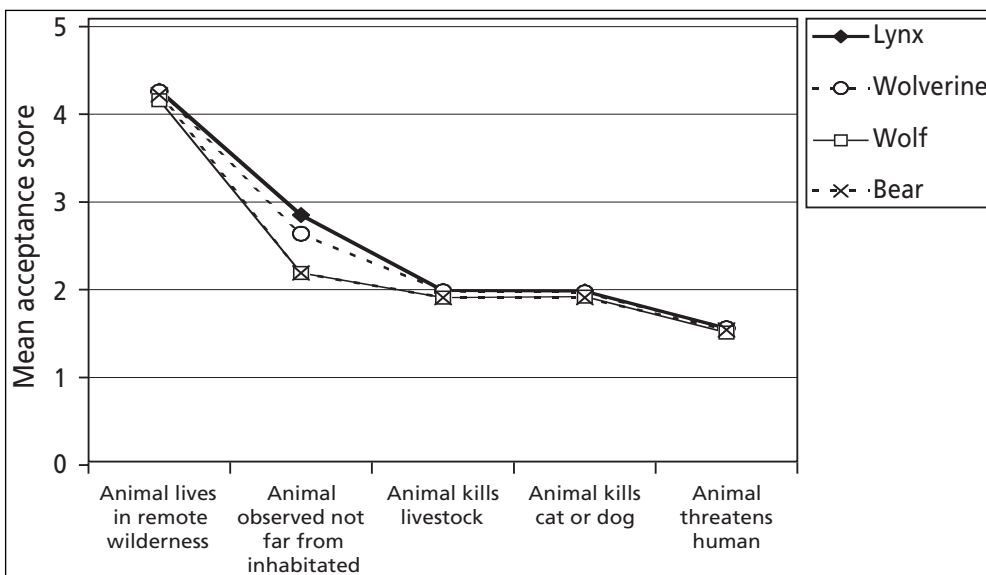
Gjennomsnittskårer (1: Helt uakseptabelt – 5: Helt akseptabelt)

.- Mean scores (1: Quite unacceptable – 5: Quite acceptable). (Gaupe=Lynx, Jerv=Wolverine, Ulv=Wolf, Bjørn=Bear).

DYRET/ANIMAL:	N	Alle/ All	Gjennom- snitt skårer/ Mean scores	Kvinner/ Women	Menn Men
Lever i villmark langt fra folk/ Live in wilderness, far away from people	Gaupe	3078	4,31	4,37	4,28
	Jerv	3076	4,30	4,35	4,28
	Ulv	3074	4,20	4,31	4,11
	Bjørn	3072	4,29	4,35	4,26
Er observert ikke langt fra bebodd område/ Observed not far from inhabited area	Gaupe	3055	3,09	2,87	4,28
	Jerv	3020	2,86	2,67	4,28
	Ulv	3038	2,35	2,19	4,11
	Bjørn	3027	2,37	2,20	4,26
Dreper husdyr/Kills livestock	Gaupe	3086	2,10	1,92	2,30
	Jerv	3074	2,08	1,90	2,27
	Ulv	3084	2,01	1,84	2,20
	Bjørn	3073	2,03	1,86	2,21
Dreper katt eller hund/Kills cat or dog	Gaupe	3079	2,06	1,82	2,30
	Jerv	3058	2,05	1,82	2,29
	Ulv	3080	1,99	1,77	2,21
	Bjørn	3045	2,01	1,77	2,24
Truer et menneske/Threatens humans	Gaupe	3066	1,64	1,49	1,79
	Jerv	3060	1,62	1,49	1,77
	Ulv	3081	1,54	1,42	1,66
	Bjørn	3081	1,55	1,43	1,68

Vi finner betydelige kjønnsforskjeller i svarene på dette spørsmålet. Spørsmål ble testet gjennom en variansanalyse (ONEWAY). For samtlige spørsmål med ett unntak er det en signifikant forskjell mellom kvinner og menn ($p < 0.05$). Det eneste utsagnet hvor vi ikke finner noen signifikant forskjell mellom kjønnene er 'Jerven lever i villmark langt fra folk'.

Mønsteret vi finner her samsvarer godt med det vi stort sett finner i andre sammenhenger; kvinner har gjennomgående mer negative holdninger til rovdyr, og altså en noe lavere grad av aksept for deres tilstedeværelse.

Figur 2.

Aksepterings-skåren i hver av de fem situasjonene, for hver av de fire artene (fra Kleiven m. fl. 2002).

På samme måte har utdanning en betydelig effekt. Også her viser variansanalysen at utdanningsnivå er korrelert med hvilken grad av aksept man har for store rovdyr. For samtlige utsagn finner vi betydelige signifikante forskjeller mellom aldersgrupper. Igjen ligner mønsteret på andre relevante undersøkelser. Økende utdanningsnivå er forbundet med større grad av aksept for bjørn, ulv, jerv og gaupe.

Spørsmål: Hvilke forvaltningstiltak synes du er akseptable når store rovdyr oppfører seg slik som det ble nevnt i forrige spørsmål? – *What is your opinion about the acceptability of various management actions when carnivores behave as indicated in the last question?*

Når vi ser hele utvalget under ett finner vi noen opplagte og forventede trekk. Den viktigste tendensen i materialet er at jo nærmere rovdyr kommer menneskelig bosetning og det mer alvorlig atferden er, jo mer konkrete og drastiske forvaltningstiltak ønskes av gjennomsnittet av befolkningen. Hvis vi ser på en situasjon hvor rovdyra lever i villmark langt fra folk, uttrykker et flertall at man ikke bør foreta seg noe spesielt overfor rovdyrene. Svært få ønsker at dyret eventuelt skal skremmes vekk, fanges og flyttes, eller skytes. Noen flere mener derimot at man bør overvåke dyrene. Reaksjonene endres noe dersom rovdyr blir observert nær bebodde områder, og vi finner en relativt jevn fordeling mellom de ulike forvaltningsalternativene.

Tabell 13.

Spørsmål: Hvilke forvaltningstiltak synes du er akseptable når store rovdyr oppfører seg på ulike måter overfor dyr og mennesker? - *Which management actions do you think are appropriate when large carnivores behave in different ways towards humans and other animals? (Gaupe=Lynx, Jerv=Wolverine, Ulv=Wolf, Bjørn=Bear).*

		Man gjør ikke noe/ Do nothing	Dyret skremmes vekk/ Scare animal away	Dyret fanges og flyttes/ Trap and relocate animal	Dyret merkes og overvåkes/ Mark and monitor animal	Dyret skytes/ Shoot animal	Vet ikke/ Don't know
Lever i villmark langt fra folk/ Live in wilderness, far away from people	Gaupe	65,1	5,9	4,7	12,5	8,3	3,5
	Jerv	63,6	6,0	5,0	12,1	9,5	3,7
	Ulv	57,7	3,4	5,6	16,1	14,1	3,1
	Bjørn	58,5	3,1	6,0	18,3	10,8	3,4
Observert ikke langt fra bebodd område/ Observed not far from inhabited area	Gaupe	26,2	23,0	17,8	17,2	12,3	3,5
	Jerv	19,8	22,8	21,3	17,3	14,0	4,7
	Ulv	10,6	17,3	24,5	21,2	23,3	3,1
	Bjørn	10,3	16,9	26,6	24,8	18,6	2,9
Dreper husdyr/ Kills livestock	Gaupe	5,0	14,2	21,8	13,4	41,3	4,3
	Jerv	3,9	13,3	23,2	13,3	42,0	4,3
	Ulv	2,8	9,2	22,7	15,8	46,2	3,3
	Bjørn	2,7	8,4	23,8	17,2	44,4	3,4
Dreper katt eller hund/ Kills cat or dog	Gaupe	10,9	18,2	20,9	10,9	33,5	5,6
	Jerv	9,2	17,3	22,1	11,0	34,2	6,2
	Ulv	7,3	12,9	22,4	14,1	37,8	5,6
	Bjørn	7,4	12,2	23,6	15,5	35,1	6,2
Truer et menneske/ Threatens humans	Gaupe	3,8	11,0	19,7	8,5	53,8	3,2
	Jerv	3,0	9,8	20,5	8,6	54,6	3,5
	Ulv	1,6	6,0	19,5	9,4	60,7	2,9
	Bjørn	1,4	5,5	20,0	10,0	60,2	2,9

I en situasjon hvor rovdyr eventuelt dreper husdyr er det langt flere som ønsker at dyrene skytes eller fanges og flyttes, og det er relativt få som mener at forvaltningen ikke bør foreta seg noe som helst. Det er interessant å merke seg at reaksjonene på at rovdyr eventuelt dreper husdyr er noe sterkere enn om de dreper kjæledyr (hund og katt), men også for sistnevnte ønsker mer enn halvparten av befolkningen at hvis rovdyr viser slik atferd bør de enten skytes, eller fanges og flyttes.

Naturlig nok forsterkes denne tendensen i reaksjoner dersom rovdyr skulle true mennesker. I et slikt tilfelle ønsker mer enn halvparten av befolkningen (fra 53,8% - 60,7% avhengig av art) at dyrene skal skytes. Mer enn tre fjerdedeler av befolkningen ønsker at rovdyrene enten skal fanges og flyttes eller skytes dersom de truer mennesker. I en slik situasjon er det svært få som ønsker at forvaltningen ikke skal foreta seg noe som helst.

På samme måte som for i spørsmålet om hva som er akseptabel oppførsel og levesett for store rovdyr ser vi også her at det er noen forskjell mellom artene. Ulv og bjørn blir

gjennomgående sett på som mer truende og problematiske enn gaupe og jerv i den forstand at gjennomsnittet av befolkningen ønsker at forvaltningen i større grad griper direkte inn overfor de to første artene i form av fanging, relokalisering og avlaving. Det er også verdt å merke seg at det er kun en liten del av befolkningen (fra 2,9% - 6,9%, avhengig av situasjon og art) som ikke vet hva de ville foretrekke av forvaltningsresponser. Dette kan indikere en relativt høy grad av opptatthet i befolkningen av hvordan rovdyr skal forvaltes i problemsituasjoner.

Svarmønsteret i forhold til aktuelle forvaltningstiltak ved de ulike kategoriene av rovdyratferd er gjennomgående temmelig homogent, selv om det finnes variasjon, og da spesielt mellom artene ulv og bjørn på den ene siden og jerv og gaupe på den andre siden. For å se nærmere på forskjeller mellom kjønn, aldersgrupper, personer med ulikt utdanningsnivå og mellom personer som er bosatt i typiske rovdyr-utsatte kommuner og resten av distrikts-Norge, kombinerte vi svarene for de fire ulike rovdyr artene til en samlet respons (indeks). Dette blir da et slags kollektivt uttrykk for reaksjoner på rovdyratferd som fenomen.

Tabell 14.

Samlede responser på aktuelle forvaltningstiltak for artene bjørn, ulv, jerv og gaupe (i prosent, hele utvalget). -*Responses to management actions for the four species combined (in per cent, whole sample).*

Dyret / Animal	Man gjør ikke noe/ Do nothing	Dyret skremmes vekk/ Scare animal away	Dyret fanges og flyttes/ Trap and relocate animal	Dyret merkes og overvåkes/ Mark and monitor animal	Dyret skytes/ Shoot animal	Vet ikke/ Don't know
Lever i villmark/ Lives in wilderness	56,8	4,8	10,9	13,4	11,1	3,0
Er observert nær bebodd område/ Observed not far from inhabited area	9,0	18,3	30,6	23,0	16,3	2,8
Dreper husdyr/ Kills livestock	2,4	8,4	23,6	18,2	43,4	4,1
Dreper katt eller hund/ Kills cat or dog	6,8	12,8	24,0	15,9	35,1	5,4
Truer et menneske/ Threatens humans	1,2	5,7	20,4	13,1	56,4	3,2

Tabell 15.

Kjønnsforskjeller i responser på ulike forvaltningstiltak (i prosent). -Gender differences in attitudes toward the various management actions (in per cent).

Kjønn Gender	Dyret / Animal	Man gjør ikke noe/ Do nothing	Dyret skremmes vekk/ Scare animal away	Dyret fanges og flyttes/ Trap and relocate animal	Dyret merkes og over- våkes/ Mark and monitor animal	Dyret skytes/ Shoot animal	Vet ikke/ Don't know
Kvinne/ Female	Lever i villmark/ Lives in wilderness	56,8	4,7	10,8	14,0	9,7	4,0
	Er observert nær bebodd område/ Observed not far away	6,7	16,7	32,8	25,1	15,2	3,6
	Dreper husdyr/ Kills livestock	1,5	7,4	26,3	18,4	41,0	5,3
	Dreper hund eller katt/ Kills cat or dog	4,1	11,5	25,7	17,0	34,7	7,0
	Truer menneske/ Threatens humans	,8	5,0	20,2	13,3	56,4	4,4
Mann/ Male	Lever i villmark/ Lives in wilderness	57,5	5,0	11,1	12,8	11,9	1,7
	Er observert nær bebodd område/ Observed not far away	11,6	19,5	28,6	21,2	17,0	2,0
	Dreper husdyr/ Kills livestock	3,1	9,3	21,5	18,1	45,1	2,9
	Dreper hund eller katt/ Kills dog or cat	9,4	14,1	23,0	14,5	35,0	3,9
	Truer menneske/ Threatens humans	1,7	6,4	20,9	13,4	55,5	2,0

Vi vet fra ulike sammenhenger at kvinner generelt sett har mer negative holdninger til rovdyr og denne tendensen finner vi igjen i materialet. Når vi kombinerer responsene for aktuelle forvaltningstiltak for alle artene til en indeks, blir kjønnsforskjellene mindre tydelige. I tabell 15 er det kun ubetydelige forskjeller mellom kjønnene for de fleste av svaralternativene. Når vi derimot ser mer i detalj på dette ved å bruke en variansanalyse for å teste kjønnsforskjeller i forhold til de enkelte situasjonene og rovdyr artene hver for seg, blir mønsteret mer nyansert. Da finner vi signifikante ($p < 0.05$) forskjeller mellom kjønnene for 10 av 20 ledd i spørsmålsbatteriet. Kvinner er generelt mer negative til rovdyr, dvs. har lavere grad av aksept der hvor gaupe lever i villmark langt fra folk, der hvor gaupe, jerv og bjørn er observert nær bebodd område (ingen forskjell for ulv), der hvor gaupe, jerv, bjørn eller ulv dreper katt eller hund, og der hvor gaupe og jerv eventuelt truer menneske. For de andre leddene (atferdssituasjoner og arter) finner vi ikke signifikante forskjeller.

Tabell 16.

Aldersforskjeller i responser på ulike forvaltningstiltak (i prosent). -Age differences in attitudes toward the various management actions (In per cent).

Alder Age	Dyret / Animal	Man gjør ikke noe/ Do nothing	Dyret skremmes vekk/ Scare animal away	Dyret fanges og flyttes/ Trap and relocate animal	Dyret merkes og over- våkes/ Mark and monitor animal	Dyret skytes/ Shoot animal	Vet ikke/ Don't know
15-24 år/yrs.	Lever i villmark/ Lives in wilderness	73,2	3,8	5,0	13,0	2,9	2,1
	Er observert nær bebodd område/ Observed not far away	9,2	24,3	31,8	28,9	3,8	2,1
	Dreper husdyr/ Kills livestock	3,8	10,5	39,7	25,5	16,7	3,8
	Dreper hund eller katt/ Kills dog or cat	5,4	11,7	36,4	20,5	18,4	7,5
	Truer menneske/ Threatens humans	,8	7,9	33,5	17,6	36,0	4,2
25-34 år/yrs.	Lever i villmark/ Lives in wilderness	72,2	4,7	8,3	8,7	4,7	1,3
	Er observert nær bebodd område/ Observed not far away	13,0	21,4	31,2	22,4	9,1	2,9
	Dreper husdyr/ Kills livestock	2,7	12,4	30,4	19,3	31,5	3,8
	Dreper hund eller katt/ Kills dog or cat	7,9	12,1	30,8	16,5	28,3	4,4
	Truer menneske/ Threatens humans	1,5	5,7	24,8	17,5	47,3	3,3
35-44 år/yrs.	Lever i villmark/ Lives in wilderness	65,6	4,1	10,8	9,8	7,3	2,3
	Er observert nær bebodd område/ Observed not far away	12,5	20,8	32,7	20,8	11,4	1,8
	Dreper husdyr/ Kills livestock	2,5	9,7	28,7	19,0	35,6	4,4
	Dreper hund eller katt/ Kills dog or cat	7,7	13,1	27,1	16,6	29,9	5,5
	Truer menneske/ Threatens humans	1,2	7,0	24,8	13,8	50,6	2,5
45-54 år/yrs.	Lever i villmark/ Lives in wilderness	53,7	5,4	13,2	13,7	11,3	2,6
	Er observert nær bebodd område/ Observed not far away	7,6	19,0	31,0	24,3	16,3	1,8
	Dreper husdyr/ Kills livestock	2,2	7,3	18,5	17,6	51,7	2,7
	Dreper hund eller katt/ Kills dog or cat	7,5	13,5	18,8	15,4	39,9	4,9
	Truer menneske/ Threatens humans	,9	5,3	16,5	11,8	63,4	2,1

Tabell 16 forts.

Aldersforskjeller i responser på ulike forvaltningstiltak (i prosent). -Age differences in attitudes toward the various management actions (In per cent).

Alder Age	Dyret / Animal	Man gjør ikke noe/ Do nothing	Dyret skremmes vekk/ Scare animal away	Dyret fanges og flyttes/ Trap and relocate animal	Dyret merkes og over- våkes/ Mark and monitor animal	Dyret skytes/ Shoot animal	Vet ikke/ Don't know
55-64 år/yrs.	Lever i villmark/ Lives in wilderness	44,0	5,9	12,5	20,1	14,7	2,8
	Er observert nær bebodd område/ Observed not far away	6,6	13,7	29,3	25,3	22,5	2,6
	Dreper husdyr/ Kills livestock	2,0	6,8	16,6	17,4	52,5	4,6
	Dreper hund eller katt/ Kills dog or cat	5,4	14,3	18,8	15,5	42,4	3,6
	Truer menneske/ Threatens humans	,7	4,2	15,8	12,1	63,4	3,9
65 år og eldre/ 65 yrs.+	Lever i villmark/ Lives in wilderness	29,6	4,6	12,9	18,5	27,5	6,9
	Er observert nær bebodd område/ Observed not far away	2,4	9,7	26,1	20,5	34,2	7,1
	Dreper husdyr/ Kills livestock	1,6	2,6	12,4	13,2	64,6	5,5
	Dreper hund eller katt/ Kills dog or cat	4,5	11,6	16,1	12,2	47,9	7,7
	Truer menneske/ Threatens humans	2,4	4,5	10,5	6,6	71,6	4,5

Vi finner også en tydelig effekt av alder når det gjelder reaksjoner på mulige forvaltningstiltak når vi ser på samlede holdninger (indeks) til alle artene som ett fenomen. Tendensen er klart i retning av at jo eldre en person er, desto sterkere ønsker vedkommende at forvaltningen skal gripe inn og regulere/begrense atferden til rovdyrene. Dette samsvarer godt med andre undersøkelser når det gjelder folks holdninger til rovdyr i den forstand at eldre har mer negative holdninger til rovdyr enn yngre. Det er interessant å merke seg at forskjellene mellom de yngste og eldste aldersgruppene til dels er store i begge ender av skalane, dvs. for de mest drastiske tiltakene som å skyte rovdyr, og i de tilfellene man ikke griper inn i det hele tatt. For eksempel mener 73,2 % av de som er mellom 15-24 år at man ikke skal gjøre noe hvis rovdyrene lever i villmark langt fra folk, mens kun 29,6% av dem som er 65 år eller eldre mener det samme. Og hvis rovdyr truer et menneske, mener 36,0% av den i aldersgruppen 15-24 år at dyret bør skytes, mens tilsvarende andel av dem som er 65 eller eldre er 71,6%.

Ved å teste samtlige atferdssituasjoner og rovdyr arter med en vaiansanalyse finner vi dessuten signifikante forskjeller for samtlige spørsmålsledd. Det betyr at aldersforskjeller har en

signifikant effekt på samtlige atferdssituasjoner og forvaltningsalternativer.

Tabell 17.

Forskjeller mellom utdanningskategorier på ulike forvaltningstiltak (i prosent). -*Educational groups and attitudes toward management actions (in per cent).*

Utdanningsnivå Educational level	Dyret / Animal	Man gjør ikke noe/ Do nothing	Dyret skremmes vekk/ Scare animal away	Dyret fanges og flyttes/ Trap and relocate animal	Dyret merkes og overvåkes/ Mark and monitor animal	Dyret skytes/ Shoot animal	Vet ikke/ Don't know
Folkeskole / realskole / ungdomsskole (Primary school)	Lever i villmark/ Lives in wilderness	38,4	4,0	14,6	18,1	18,3	6,6
	Er observert nær bebodd område/ Observed not far away	5,0	12,3	30,7	20,4	26,4	5,3
	Dreper husdyr/ Kills livestock	2,0	3,6	17,5	15,6	54,4	6,8
	Dreper hund eller katt/ Kills dog or cat	4,2	11,4	18,7	14,9	43,9	6,7
	Truer menneske/ Threatens humans	1,3	2,9	14,6	9,8	66,7	4,8
	Videregående gymnas allmennfag / (Secondary school, academic)	Lever i villmark/ Lives in wilderness	63,0	4,4	10,0	14,1	6,7
Videregående gymnas allmennfag / (Secondary school, academic)	Er observert nær bebodd område/ Observed not far away	10,2	19,6	29,5	25,4	13,5	1,8
	Dreper husdyr/ Kills livestock	2,6	11,1	26,7	20,5	36,1	2,9
	Dreper hund eller katt/ Kills dog or cat	5,6	12,6	27,9	15,9	32,6	5,3
	Truer menneske/ Threatens humans	1,8	5,9	25,0	14,7	50,9	1,8
	Videregående yrkesfag / fagbrev (Secondary school, vocational)	Lever i villmark/ Lives in wilderness	53,4	5,8	10,8	14,3	12,7
Videregående yrkesfag / fagbrev (Secondary school, vocational)	Er observert nær bebodd område/ Observed not far away	6,8	17,0	31,8	24,7	17,0	2,8
	Dreper husdyr/ Kills livestock	2,3	5,7	22,6	16,3	50,2	2,9
	Dreper hund eller katt/ Kills dog or cat	6,3	8,1	25,1	12,9	42,5	5,1
	Truer menneske/ Threatens humans	1,1	4,2	18,7	11,9	61,7	2,4
	Høgskole / universitet i inntil fire år (Undergraduate college, < 5 yrs.)	Lever i villmark/ Lives in wilderness	67,6	4,8	9,0	9,6	7,8
Høgskole / universitet i inntil fire år (Undergraduate college, < 5 yrs.)	Er observert nær bebodd område/ Observed not far away	12,2	21,9	28,5	24,6	11,2	1,5
	Dreper husdyr/ Kills livestock	2,2	12,1	25,9	20,2	36,2	3,3

Tabell 17 forts.

Forskjeller mellom utdanningskategorier på ulike forvaltningstiltak (i prosent). -*Educational groups and attitudes toward management actions (in per cent).*

Utdanningsnivå Educational level	Dyret / Animal	Man gjør ikke noe/ Do nothing	Dyret skremmes vekk/ Scare animal away	Dyret fanges og flyttes/ Trap and relocate animal	Dyret merkes og overvåkes/ Mark and monitor animal	Dyret skytes/ Shoot animal	Vet ikke/ Don't know
	Dreper hund eller katt/ Kills dog or cat	8,0	15,4	25,3	18,2	28,8	4,4
	Truer menneske/ Threatens humans	1,3	7,0	23,7	14,7	49,6	3,6
Høgskole / universitet i fire år eller mer (Graduate college)	Lever i villmark/ Lives in wilderness	72,8	4,6	8,6	9,6	3,7	,7
	Er observert nær bebodd område/ Observed not far away	14,5	23,1	32,4	19,8	8,1	2,0
	Dreper husdyr/ Kills livestock	3,1	12,9	30,0	22,2	28,7	3,1
	Dreper hund eller katt/ Kills dog or cat	10,6	19,0	26,3	19,6	19,9	4,6
	Truer menneske/ Threatens humans	,9	9,7	23,8	17,9	45,0	2,6

Mye av det samme finner vi når det gjelder effekten av utdanning. Høyere utdanningsnivå er gjennomgående korrelert med mer positive holdninger til rovdyr. Dette er også reflektert i reaksjonene på mulige forvaltningstiltak. De med høyere utdanning mener i langt mindre grad at man bør foreta seg noe spesielt hvis rovdyr trekker nær bebodde områder, eller truer kjæledyr, husdyr eller mennesker. For eksempel mener 38,4% av dem som kun har fullført folkeskole/realskole/ungdomskole at man ikke bør foreta seg noe spesielt dersom rovdirene lever i villmark langt fra folk, mens andelen blant dem som har fullført høgskole/universitetsutdannelse i fire år eller mer, er det dobbelte (72,8%). Tilsvarende mener 18,3% av dem i laveste utdanningskategori at dyret bør skytes dersom det lever i villmark langt fra folk, mens andelen i høyeste utdanningskategori er 3,7%. For den mest alvorlige atferdssituasjonen der rovdyr eventuelt truer et menneske er andelen henholdsvis 66,7% og 45,0%.

Effekten av utdanning er også klart signifikant ($p < 0.005$) for alle ledd når vi tester dette med en variansanalyse. Det viser at alder har en betydelig effekt også når vi ser på de enkelte artene og potensielle forvaltningsresponsen på ulike typer atferd hos de store rovdirene.

Tabell 18.

Holdninger i rovdyrkommuner (i prosent, samlet for alle arter). -Attitudes in eight municipalities where large carnivores exist (in per cent, four species combined).

Dyret / Animal	Man gjør ikke noe/ Do nothing	Dyret skremmes vekk/ Scare animal away	Dyret fanges og flyttes/ Trap and relocate	Dyret merkes og overvåkes/ Mark and monitor animal	Dyret skytes/ Shoot animal	Vet ikke/ Don't know
Lever i villmark/ Lives in wilderness	47,8	5,2	12,0	14,1	17,2	3,8
Er observert nær bebodd område/ Observed not far away	7,4	14,1	25,8	22,2	26,9	3,6
Dreper husdyr/ Kills livestock	1,3	4,6	10,2	13,0	67,4	3,4
Dreper hund eller katt/ Kills dog or cat	5,0	9,4	12,4	11,9	55,6	5,7
Truer menneske/ Threatens humans	,8	4,5	9,2	8,6	74,4	2,6

Tabell 19.

Holdninger i andre rurale områder (utenfor 'rovdyr' kommunene, i prosent, samlet for alle arter). -Attitudes in comparable rural areas (except for the eight municipalities where large carnivores exist; in per cent, four species combined).

Dyret / Animal	Man gjør ikke noe/ Do nothing	Dyret skremmes vekk/ Scare animal away	Dyret fanges og flyttes/ Trap and relocate	Dyret merkes og overvåkes/ Mark and monitor animal	Dyret skytes/ Shoot animal	Vet ikke/ Don't know
Lever i villmark/ Lives in wilderness	53,4	4,5	11,6	13,0	14,0	3,5
Er observert nær bebodd område/ Observed not far away	7,4	16,6	29,1	22,6	21,0	3,3
Dreper husdyr/ Kills livestock	1,9	5,8	18,4	15,7	54,3	3,9
Dreper hund eller katt/ Kills dog or cat	6,3	10,4	19,2	14,3	43,8	5,9
Truer menneske/ Threatens humans	1,1	5,1	14,7	10,7	65,1	3,3

Ikke helt uventet finner vi forskjeller i hvordan folk generelt sett ser på aktuelle forvaltningstiltak hvis vi sammenligner typiske rovdyrkommuner for alle rovdyrartene samlet (Aurskog-Høland, Våler, Stor-Elvdal, Rendalen, Lierne, Meråker, Steinkjer, Hattfjelldal, Steigen) med resten av distriktsnorge (spredt bosetting og tettsteder med mindre enn 10 000 innbyggere). I kommuner med mer alvorligere rovdyrplager er det flere som mener at man bør skyte rovdyr når det gjelder alle typene av atferdssituasjoner (tabell 18 og 19). Det er også noen færre i rovdyrkommunene som generelt mener at man ikke bør foreta seg noe spesielt i

forhold til rovdyrerne i de ulike situasjonene. Dersom rovdyr skulle drepe kjæledyr eller husdyr, eller true mennesker er det noen færre i rovdyrkommunene som mener at rovdyrerne bør enten fanges og relokaliseres eller merkes og overvåkes. Dette kan muligens ha sammenheng med at det er flere i rovdyrkommunene som mener at rovdyr bør skytes hvis de volder problemer, og at man snarere ønsker rovdyr fjernet for godt enn at forvaltningen forsøker å påvirke dyrenes atferd.

3 Hva ligger bak holdninger til store rovdyr? - Multivariate analyser med ulven som eksempel

Våre holdninger til rovdyr er naturligvis satt sammen av flere elementer, det er ikke slik at vi enten er "for" eller "mot". Det er ikke engang nok å si at vi er mer eller mindre for eller mot. Det er rimeligvis slik at ulike sider ved rovdyra eller deres eventuelle tilstedeværelse i vår nærhet kan vurderes på ulike måter, eller utløse positive eller negative følelser. Vi skal undersøke hvordan ulike faktorer påvirker fire slike sider eller dimensjoner ved folks holdninger til rovdyr. Nedenfor følger en kort presentasjon av disse fire dimensjonene og hvordan vi har målt dem.

I de følgende analysene er det folks forhold til *ulven* vi skal se på. Dels er dette gjort fordi det ville bli alt for omfattende å se på hver art for seg i en rapport som denne. Da kan det være god grunn til å velge den arten som for tida er mest kontroversiell. Men samtidig er det slik at det er en svært høy korrelasjon mellom folks holdninger til de fire artene¹. Derfor kan de faktorene som påvirker holdninger til ulv antas å ha betydning også for holdninger til bjørn, gaupe og jerv.

Bestandsstørrelse

Hvor stor ulvebestand folk ønsker er trolig en brukbar indikator på hvordan de ser på ulvens plass i norsk natur. Vi kan anta at dette vil være uttrykk for noe i retning av et prinsipielt syn på arten, ikke altfor tett knyttet til mulige personlige konsekvenser av ulvens nærvær. I spørsmålsbatteriet som er brukt for å måle dette spenner svaralternativene mellom "fjernes helt" og "økes mye" (instrumentet er presentert på s. 13).

Hvor nær kan ulven være?

Ved å spørre folk om hvor tett innpå seg de kan godta at ulven lever, kommer vi litt nærmere deres vurderinger av personlige konsekvenser, i det minste en mulig opplevelse av ubehag. Én ting er å ønske seg en så og så stor ulvebestand, men det kan være noe annet at disse ulvene tusler rundt hushjørnet enn at de lever i fjerne villmarker. Dette har vi forsøkt å måle ved å spørre slik: I hvilken avstand fra ditt boområde kan du akseptere at det lever store rovdyr (i dette tilfellet ulv)? Svaralternativene var "under 1 km", "1-5 km", "6-10 km", "over 10 km" og "ønsker ikke arten i fylket". Dessuten var det mulig å svare "vet ikke".

Engstelse for familiens sikkerhet

Enda nærmere det personlige nivået kommer vi ved å spørre folk om de ville være engstelige for barn og andre familie-

medlemmer hvis det var ulv i nabolaget. Spørsmålet og svaralternativene er presentert på side 15.

Egen frykt

Til slutt prøver vi å nærme oss folks egne fryktreaksjoner, så langt de kan forutsi dem uten å ha møtt ulv (og det har jo de færreste gjort). Vi spør da rett og slett om hvor redd folk vil si at de er for ulven. Det aktuelle spørsmålsbatteriet er presentert på side 17.

Hva påvirker holdningene?

Innledningsvis har vi diskutert en del faktorer som vi kan anta at påvirker det folk sier om sine meninger og følelser overfor ulven. Siden de fire målene på slike holdninger kan sies å befinne seg på ulike punkter på en akse fra kognitive *meninger* til følelsesmessige *reaksjoner*, er det rimelig å anta at de ikke påvirkes på samme måte. En rimelig antagelse kan være at det kognitive nivået (uttrykt ved syn på bestandsstørrelse) er nokså mye influert av faktorer som ikke har å gjøre med et personlig opplevd forhold til ulven, mens det helt personlige nivået uttrykt ved egen frykt er mindre preget av slik påvirkning. De to andre målene, akseptabel avstand og bekymring for familiens sikkerhet, kan vi anta at befinner seg i en mellomposisjon. Vi skal nå gå gjennom de ulike *uavhengige variable* vi har tenkt å se nærmere på, dvs. faktorer som kan tenkes å påvirke de *avhengige variable*, dvs. målene på holdninger til ulv.

Kjønn

At kjønn betyr en del for holdninger til miljøspørsmål, er vist i en rekke norske og utenlandske undersøkelser (for eksempel Stern m.fl. 1993, Scott & Willits 1994, Flynn m.fl. 1994, Davdison & Freudenberg 1996, Skogen 1996a). Når det gjelder miljøvern generelt, ser det ut som om kvinner som regel er mer opptatt av dette enn menn – selv om forskningsresultatene ikke er entydige. Når det gjelder store rovdyr, er i hvert fall bildet annerledes. Faktisk har flere studier vist at kvinner og jenter er mindre positive til store rovdyr enn menn og gutter er (for eksempel Skogen 1996b, Bjerke m.fl. 1998, Bjerke & Kaltenborn 2000, Strandbu & Skogen 2000). Hva dette kommer av er ikke åpenbart, men en rimelig antagelse kan være at de aktuelle dyreartene kan virke skremmende eller i hvert fall lite tiltalende, og representerer en potensiell fare for "svake grupper" som barn og eldre. Samtidig forbindes de med egenskaper som må antas å appellere sterkere til menn, som styrke, villskap og aggressivitet.

Alder

I de fleste studier av holdninger til miljøvern viser det seg at yngre mennesker er mer positive til dette enn eldre. Et slikt mønster er ikke minst tydelig når det gjelder holdninger til store rovdyr. Norske og utenlandske studier har entydig vist

¹ $r.=0,67$ (gaupe-ulv)- $0,82$ (gaupe-jerv) når det gjelder synet på om bestandene av de ulike artene bør øke eller ikke.

at langt flere yngre enn eldre ønsker å beskytte disse dyreartene. Dette har sikkert flere årsaker, men det er vanlig å peke på i hvert fall to: Eldre mennesker vokste opp i en tid da holdningene til store rovdyr gjennomgående var negative, tidels svært fiendtlige. Vi vet at holdninger som erverves tidlig i livet sjelden gjennomgår dramatiske endringer senere. Eldre mennesker har også oftere enn yngre en bakgrunn i – eller i hvert fall førstehånds kjennskap til – økonomisk utnytelse av naturressurser, for eksempel i form av utmarksbeite, som kan komme i konflikt med store rovdyr.

Bygd og by

Det er også vist at den urban-rurale dimensjonen kan virke differensierende når det gjelder miljøholdninger. Når det gjelder store rovdyr har dette vært nokså klart: De som bor i byer er markert mer positive enn de som bor på landsbygda, både i Norge og i utlandet (Bjerke & Kaltenborn 2000, Ericsson & Heberlein 2002). I en norsk studie av miljøvernholdninger blant ungdom, viste det seg at *bare* rovdyrvern skilte mellom by og bygd (Skogen 1996b). I denne undersøkelsen var det ingen forskjeller når det gjaldt synet på andre miljøspørsmål (heller ikke vern av urørt natur mot skogbruk, for eksempel).

Den urban-rurale akse er dermed en viktig dimensjon å undersøke i forbindelse med holdninger til rovdyr. I vår studie er den målt ved at respondentene ble bedt om å plassere bostedet sitt på en skala fra "stor by" til "spredt-bygd strøk".

Utdanning

Mange studier, både norske og utenlandske, har vist at det er en sammenheng mellom utdanningsnivå og hvordan folk forholder seg til miljøproblemer og naturvern. De som har mye utdanning er stort sett mer opptatt av miljøvern (i hvert fall måles i spørreskjemaundersøkelser) enn de som har lite utdanning. Dette gjelder også synet på de store rovdyra: De høyt utdannede er som oftest mest positivt innstilt til dem (Bjerke m.fl. 1998, Bjerke & Kaltenborn 2000). Ofte tolkes dette som en *effekt* av utdanning, men det er også grunn til å tro at kulturelt betingede preferanser som leder fram til et valg om å ta høyere utdanning samtidig kan disponere for bestemte perspektiver på miljøvern. Flere studier peker på at det særlig er den del av middelklassen som befinner seg lengst unna tunge markedsøkonomiske prosesser (for eksempel lærere, sosialarbeidere og leger, men også mange andre yrkesgrupper) som slutter opp om de mest samfunnskritiske perspektivene på miljøvern, for eksempel ved å avvise økonomisk vekst som en fornuftig målsetting. Det er også dette sosiale segmentet som er *miljøbevegelses* viktigste rekrutteringsbasis (Morrison og Dunlap 1986, Skogen 1996a, Strandbu & Skogen 2000).

Sammenhengen mellom utdanningsnivå og holdninger til miljøvern er naturligvis mer komplisert enn som så. Uansett er utdanning en viktig variabel som har vært brukt i de fleste undersøkelser av miljøholdninger. Utdanning er en brukbar

indikator på sosiokulturell posisjon, og vil også gjøre nytten her.

Vi har målt utdanningsnivå ved å spørre folk om hvilken av de følgende kategoriene som dekker den høyeste utdanningen de har:

1. Folkeskole / realskole / ungdomsskole
2. Videregående allmennfag / gymnas
3. Videregående yrkesfag / fagbrev
4. Høgskole / universitet i inntil fire år
5. Høgskole / universitet i fire år eller mer

Økonomiske interesser

Vi er interessert i å kartlegge hvilke andre faktorer enn økonomiske interesser som påvirker folks holdninger til store rovdyr, men det betyr ikke at vi mener økonomiske faktorer er uviktige. Tvert imot, det er viktig å undersøke betydningen av slike faktorer også, og særlig hvis en vil se på effektene av andre ting. For eksempel er det ganske sikkert at en del av faktorene som er nevnt ovenfor vil være forbundet med økonomiske interesser som kan påvirkes av rovdyr, for eksempel utdanning og bosted. Da er det nødvendig å kontrollere for økonomiske interesser om en skal se den "rene" effekten av utdanning og bosted. Vi har ganske enkelt stilt folk følgende spørsmål: Vil store rovdyr i området der du bor bety økonomisk tap for deg? De kunne svare "ja, mye", "ja, litt", "nei" og "vet ikke".

"Kulturell kapital"

Begrepet "kulturell kapital" ble introdusert av den franske sosiologen Pierre Bourdieu (1984). Visse institusjoner, visse former for kunnskap og visse verdiorienteringer anses generelt i samfunnet som viktigere og mer verdifulle enn andre, og det å beherske eller ha tilgang til dem er derfor et viktig grunnlag for makt og innflytelse. Slik beherskelse eller tilgang kan betraktes som en form for kapital, fordi det – rett nok i varierende grad – kan konverteres til makt og økonomisk gevinst. Høy utdanning, særlig i prestisjefylte fag og fra prestisjetunge utdanningsinstitusjoner, kjennskap til kunst og litteratur, kunnskaper om historie og politikk, teft for hva som til enhver tid regnes som *god smak* og *kultivert oppførsel*: alt dette er tegn på besittelse av kulturell kapital. I vår tid er det liten tvil om at et "politisk korrekt", moderne natursyn – inkludert et positivt syn på rovdyr – er del av et verdisett som inngår i det vi kan kalle kulturell kapital (Strandbu & Skogen 2000). At et slikt verdisett inngår i en kulturell pakke som er koblet til makt og innflytelse – det vi kan kalle *hegemoni* i et samfunn – gjør det interessant for oss å studere sammenhengen mellom kulturell kapital og holdninger til rovdyr.

Når samfunnsforskere bruker begrepet kulturell kapital, skal det ikke ligge noe normativt i dette. Folk med mye kulturell kapital er ikke klokere eller dyktigere eller mer innsiktsfulle enn de som har mindre. Det betyr bare at de besitter *visse typer* kunnskap og kulturelle koder som i vårt samfunn gir

dem lettere adgang til makt på ulike nivåer og til dels også økonomisk gevinst.

Et grovt mål på kulturell kapital, som har vist seg vellykket tidligere (Pedersen 1996, Skogen 1996b, Strandbu & Skogen 2000, Krangle & Pedersen 2001), er rett og slett hvor mange bøker folk har hjemme. Respondentene ble bedt om å oppgi dette så godt de kunne på en seksdelt skal fra "ingen" til "mer enn 1000" (og de fikk tips om at en meter i bokhylla vanligvis tilsvarer omtrent 50 bøker).

Holdningsprofiler

I denne rapporten tar vi for oss tre sett av holdningsprofiler som vi antar kan virke inn på folks holdninger til store rovdyr. Disse er målt ved hjelp av tre forskjellige instrumenter, dvs. serier av utsagn som folk skal ta stilling til. Én slik serie handler om synet på menneskets forhold til naturen, én handler om politisk orientering, og én handler om hvilke kilder til informasjon om store rovdyr folk har tillit til. Disse instrumentene presenteres nærmere nedenfor, men her skal vi si litt om hvordan vi har brukt dem.

Faktoranalyse er en statistisk teknikk som kan avdekke underliggende dimensjoner i større sett av spørsmål. Vi kan finne ut om det er en tendens til at bestemte svar på ett spørsmål henger sammen med bestemte svar på andre spørsmål. På denne måten får vi fram et antall profiler eller *faktorer*, som kan antas å ligge under måten folk besvarer alle spørsmålene på. I denne undersøkelsen er vi ute etter å finne holdningsprofiler, eller vi kan også kalle det for *verdi-orienteringer*, som gjør seg gjeldende når det gjelder politiske spørsmål, natursyn og tillit til informasjonskilder². Neste og avgjørende skritt blitt naturligvis å se hvordan disse igjen henger sammen med holdninger til store rovdyr.

Det gjør vi ved å lage såkalte sumskårer av de variablene som "lader" høyest på hver faktor. Det betyr rett og slett at vi regner ut gjennomsnittskårene på de variablene som "henger sammen", og ser på disse gjennomsnittene som et tallmessig uttrykk for tilslutningen til hver enkelt faktor; hver enkelt profil. Deretter brukes disse nye sumskårevariablene sammen med alle de andre uavhengige variablene i forskjellige regresjonsmodeller for å se hvordan de virker på de avhengige variablene.

Natursyn: New Ecological Paradigm – NEP

Det virker rimelig å anta at grunnleggende innstilling til forholdet mellom menneske og natur kan ha betydning for holdninger til dyreliv, også store rovdyr. Et mye brukt mål på "natursyn" er det såkalte New Ecological Paradigm, forkortet NEP (Dunlap m.fl 1992). Meningen med instrumentet er å finne ut hvordan respondentene plasserer seg på en holdningsskala fra "antroposentrisk" ("mennesket er overordnet naturen") til "økosentrisk" ("mennesket må

tilpasse seg naturen på naturens premisser"). Selvsagt gir dette i beste fall et svært forenklet bilde av folks natursyn, men i empiriske undersøkelser har det vist seg å være forbundet med ulike bakgrunnsfaktorer på interessante måter. En norsk studie av ungdoms miljøholdninger viste for eksempel at det å ha bakgrunn i visse høyt utdannede mid-delklassesjikt disponerte for høy skåre på den "økosentriske" dimensjonen (Skogen 1999; jfr. også omtalen av "kulturell kapital" ovenfor). Bjerke og Kaltenborn (1999) fant at en økosentrisk orientering var positivt korrelert med positive holdninger til store rovdyr blant biologer og naturforvaltere, men – interessant nok – ikke blant sauebønder. Det er åpenbart av interesse å se hvordan ulike natursyn slår ut også i vårt nasjonalt representative utvalg.

Den fulle versjonen inneholder 15 utsagn som respondentene skal si seg mer eller mindre enige i, men vi har brukt en forkortet versjon med åtte utsagn. Denne enkle versjonen har vist seg å fungere godt tidligere (Skogen 1996a,b, 1999).

Respondentene ble presentert for følgende utsagn, som de skulle si seg mer eller mindre enige i (på en femdelt skala fra "helt enig" til "helt uenig"):

1. Balansen i naturen er svært ømfintlig og lett å forstyrre.
2. Vi mennesker har rett til å forandre naturmiljøet slik at det tilfredsstillende våre behov.
3. Mennesket misbruker naturen i et omfang som er svært alvorlig.
4. Alt snakk om den såkalte "økologiske krisa" er betydelig overdrevet.
5. Dyr og planter har like stor rett til å leve på jorda som mennesker.
6. Balansen i naturen er stabil nok til å tåle påvirkningene fra et moderne industrisamfunn.
7. Hvis vi fortsetter på samme kurs som nå, vil vi snart oppleve en økologisk katastrofe.
8. Menneskenes oppfinnsomhet vil sikre at det ikke blir ulevelig på jorda.

Ikke overraskende viste faktoranalysen at svarene fordelte seg på en systematisk måte, slik at vi får to faktorer: En "antroposentrisk" (med sterkest ladning fra utsagn 1, 3, 5 og 7) og en "økosentrisk" (med sterkest ladning fra utsagn 2, 4, 6 og 8). Dette er helt i tråd med det en har funnet i tidligere studier, og gjør det i og for seg mulig å konstruere én skala fra antroposentrisk til økosentrisk. Her velger vi likevel å beholde de to dimensjonene som faktisk framtrer i materialet. Disse gir oss grunnlag for å lage to sumskårevariable; en som er gjennomsnittskåren for 1, 3, 5 og 7, og en som er gjennomsnittsskåren for 2, 4, 6 og 8. De gis selvfølgelig betegnelsene "antroposentrisk" og "økosentrisk".

² Vi bruker VARIMAX rotasjon og Kaiser's normalisering: Eigenvalue > 1.

Politisk orientering

Fra tidligere studier vet vi at holdninger til ulv og andre rovdyr ofte er nært knyttet til mer allmenne verdisett folk har (Skogen 2001, Krange & Skogen 2002). Vi vet også at mange betrakter rovdyrsaken i lys av den forståelsen de har av maktforhold i samfunnet, slik at makt til å fastsette rovdyrpolitikken ses som en del av et større mønster – for eksempel den økende urbane dominansen i samfunnet, som medfører at et nytt "romantisk" natursyn er på frammarsj. Eller nærmest motsatt: De sterke næringsinteressenes (her landbruksnæringenes) makt til å styre miljøpolitikken. Derfor er det interessant å undersøke hvordan holdninger til rovdyr henger sammen med politiske og verdimeslige orienteringer i vid forstand.

Vi presenterte respondentene for en rekke utsagn om samfunnsspørsmål som mange er opptatt av, og som vi antok kunne ta pulsen på noen politiske strømninger i samtida. Også her ble folk bedt om å vurdere utsagnene etter en skala fra "helt enig" til "helt uenig":

1. Det er viktig å få til høy økonomisk vekst.
2. Vi må beskytte det som er igjen av urørt norsk natur mot alle slags inngrep.
3. Det trengs strengere straffer for alvorlige forbrytelser, som vold og narkotika.
4. Vi må sørge for en mer rettferdig fordeling mellom rike og fattige land.
5. Myndighetene må få mindre anledning til å blande seg inn i folks private gjøremål.
6. Det er viktig å senke avgiftene på biler og drivstoff.
7. Vi må ta i bruk kjønnskvotering for å få flere kvinner inn i høye stillinger.
8. Vi må begrense innvandringen fra land som har en helt annen kultur enn den norske
9. Vi må beskytte miljøet mot forurensning.
10. Røykeloven må oppheves.
11. Det må ikke legges hindringer i veien for at driftige folk kan tjene gode penger.
12. Vi må sørge for at de som tjener mest yter mer til fellesskapet.
13. Mor bør være hjemme når barna er små.
14. Vi må ha mindre politisk styring av markedskreften.

Faktoranalyse resulterte i tre faktorer, som vi også kan kalle holdningsprofiler. Den første får sterkest ladning fra utsagn 1, 5, 6, 10, 11 og 14. Denne profilen kaller vi "liberalistisk". Den neste henter mest fra utsagn 3, 8 og 13, men får også mye fra 6 (men altså ikke så mye som den forrige faktoren fikk). Denne profilen har vi kalt "tradisjonsbundet"³. Den siste faktoren henter mest fra utsagn 2, 4, 7, 9 og 12, og vi kaller profilen "radikal". Alle tre faktorene er utgangspunkt for å lage nye sumskårevariable, det vil si gjennomsnittverdier for de variablene som "tilhører" hver faktor.

Tillit til informasjonskilder

Som vi har sett, viser kvalitative studier at folks forhold til ulike typer *kunnskap*, og til ulike *forvaltere av kunnskap*, er en viktig faktor som bidrar til de spenningene som preger rovviltfeltet (Skogen 2001, Krange & Skogen 2001, Skogen & Haaland 2001). Dette handler altså ikke bare hvilken kunnskapstype folk støtter seg til, men i høy grad også hvem man har tillit til som leverandører av informasjon. Det siste synes å være temmelig tydelig koblet sammen med maktforhold som både følger en *klassedimensjon* og en *urban-rural dimensjon*.

For å forsøke å få et grep om dette, har vi bedt respondentene om å vurdere en del ulike kilder til informasjon om store rovdyr på en skala fra "stoler ikke på" til "stoler helt på". Siden noen av disse kildene nok vil være lite kjent for mange, var det også mulig å svare "vet ikke". De som svarte det, har vi imidlertid "kastet ut", siden det ikke ville være mulig å plassere dette svaralternativet på en gradert skala. "Vet ikke"-andelen varierer mellom 3 % og 14 % for de ulike kategoriene⁴. Her er informasjonskildene folk skulle ta stilling til:

1. Aviser og TV
2. Rovdyrforskere
3. Erfarne jegere
4. Representanter for organisasjonen "Våre rovdyr"
5. Ansatte i Direktoratet for naturforvaltning
6. Sauebønder
7. Folk som bor der rovdyr finnes
8. Lokalpolitikere i rovdyrområder
9. Folk du kjenner godt
10. Stortingspolitikere

Faktoranalyse ga oss to faktorer. Én trekker mest på kategoriene 3, 6, 7, 8 og 9, og denne kaller vi for enkelhets skyld "lokale". Den andre får mest input fra kategoriene 2, 4, 5 og 10, og den kaller vi "institusjonelle". Kategori 1 lader lite på begge faktorene, og det betyr at det ikke er noen sammenheng mellom hvordan folk forholder seg til aviser og TV, og hvordan de forholder seg til de informasjonskildene som er sterkest knyttet til de to faktorene. Også her er det laget sumskåre av de variablene som er knyttet til hver faktor (men aviser og TV holdes utenfor, fordi det ikke var noen sammenheng her).

Lista over informasjonskilder berører både dimensjonen kunnskapstype (folkelig erfaringskunnskap vs. institusjonalisert akademisk kunnskap) og makt (aktører som representerer tunge institusjoner og aktører som av mange vil oppfattes som representanter for den hegemoniske vernediskursen, samt aktører som vanligvis ikke vil oppfattes som representanter for noe "establishment"). De to faktorene fanger i stor grad opp dette. De skiller nokså entydig mellom aktører

³ "Tradisjonsbundet" er ment å bety noe annet enn "tradisjonell", nemlig en aktiv orientering mot det tradisjonelle *kombinert med* en aktiv avvisning av nye utviklingstrekk.

⁴ De som har svart "vet ikke" er bare hold utenfor på de variablene de faktisk har svart dette. De bidrar på alle variabler der de har svart.

som typisk representerer ulike kunnskapsformer. Man ser også tydelig en maktdimensjon, selv om denne ikke er fullt så tydelig: Det er ikke åpenbart at representanter for Våre rovdyr har mer makt enn lokalpolitikere i rovdryrområder. Men ser vi på slike organisasjoner som representanter for en hegemonisk diskurs, er det nokså innlysende at Våre rovdyr *kan* oppfattes som del av en maktstruktur på rovviltfeltet. Det vi er på sporet av her, er jo ikke mengden makt de ulike aktørene *faktisk* har, men hvordan de *oppfattes* av respondentene. På bakgrunn av funn i tidligere kvalitative studier virker det rimelig å anta at en opplevd maktdimensjon er en differensieringsakse som virker sammen med holdning til ulike kunnskapstyper.

Regresjonsmodeller

Det vi er interessert i her, er hvordan alle disse faktorene sammen påvirker folks syn på rovdyr. En vanlig måte å finne ut av det på, er å putte alt sammen inn i såkalte regresjonsmodeller. Det kan gi et ganske komplisert statistisk uttrykk, men også en bedre forståelse av sosiale mekanismer enn det enklere modeller med bare noen få variable kan gjøre. Her skal vi prøve gi enkle forklaringer på hva tabellene viser, og håper leseren finner det verdt bryet å følge med.

En interessant ting man kan gjøre med regresjonsmodeller, er å undersøke hvordan effekten av forskjellige bakgrunnsvariable endrer seg når en fører flere variable inn i modellen. For eksempel: Hvis vi finner at det er forskjeller i holdninger til rovdyr som henger sammen med om folk bor i spredtbygde strøk eller byer, så kan vi tenke oss at disse forskjellene blir mindre når vi legger ulike holdningsmønstre inn i modellen. Det kunne være politiske holdninger, folks generelle syn på menneskets forhold til naturen osv. Det ville i så fall bety at slike holdningsmønstre er ujevnt fordelt mellom by og land, slik at bygdefolk faktisk oftere enn byfolk har holdninger som disponerer for et bestemt syn på rovdyr. Men byfolk som har det samme politiske synet, osv., vil være disponert for et tilsvarende syn på rovdyr. Og omvendt, de som bor på bygda og har holdninger som er vanligere i byen, vil være disponert for et syn på rovdyr som er vanligst i byer. Men i så fall må vi kunne si at by-land dimensjonen er for enkel som forklaring på ulike holdninger til rovdyr. Den kan ha en egen betydning, hvis det er slik at det blir igjen en viss effekt selv når vi legger inn ("kontrollerer for") andre variable, men vi forstår uansett mekanismene bedre når vi også vet at andre faktorer virker inn – faktorer som er ujevnt fordelt mellom by og land.

For å undersøke slike ting, gjennomfører vi en trinnvis regresjon. Det betyr at vi legger inn variablene i blokker etter hverandre. Her legger vi først inn alle bakgrunnsvariablene, dvs. de som ikke kan betraktes som verdsett eller holdningsprofiler. Deretter putter vi inn verdivariablene i tre trinn: Først natursyn, deretter politisk orientering, og til slutt tillit til informasjonskilder. Da kan vi se hvordan verdivariablene påvirker (og bidrar til å forklare) effekten av bakgrunnsvariablene, og samtidig hvordan de påvirker hverandre. Denne prosedyren gjennomfører vi fire ganger, en gang for

hver avhengig variabel: Syn på ulvebestandens ønskede størrelse, hvor nær ulven kan aksepteres, bekymring for familens sikkerhet, og egen frykt.

Størrelsen på ulvebestanden

Vi begynner med ulvebestandens størrelse, hvor respondentene altså ble bedt om å svare på om de syntes den skulle økes, minskes, eller beholdes som i dag. Resultatet ser vi i tabell 20.

Tabell 20.

Syn på ulvebestandens størrelse: Trinnvis regresjon. – *Attitude toward population size; stepwise regression.*

	Blokk 1		Blokk 2		Blokk 3		Blokk 4	
	Beta	Sig.	Beta	Sig.	Beta	Sig.	Beta	Sig.
Kjønn/Sex	-,08	***	-,10	***	-,12	***	-,08	***
Alder/Age	-,36	***	-,34	***	-,31	***	-,23	***
Bosteds-str./ Size of local community	,18	***	,17	***	,16	***	,07	***
Utdanning/ Education	,07	**	,02	ns	,03	ns	,01	ns
Økonomisk tap?/ Economic loss?	-,19	***	-,18	***	-,16	***	-,07	***
Hvor mange bøker?/ How many books?	,09	***	,06	**	,05	**	,04	*
Politisk: Liberalistisk/ Political: Liberalist			-,02	ns	,03	ns	,05	*
Politisk: Tradisjonsb./ Political: traditionalist			-,16	***	-,17	***	-,11	***
Politisk: Radikal/ Political: radical			-,11	***	,04	ns	-,01	ns
NEP økosentr./ NEP ecocentric				,15	***	,09	***	
NEP antropos./ NEP anthrop.				-,10	***	-,08	***	
Stoler på lokale/ Trust in local sources							-,30	***
Stoler på institusjoner/ Trust in institutions							,29	***
R ²	,28		,31		,34		,48	

Om vi først ser på Blokk 1, og konsentrerer oss om Beta-verdiene, viser det seg at vi har en ganske beskjeden effekt av kjønn, på den måten at kvinner er *litt* mer skeptiske til en stor ulvebestand enn menn er. Alder har på den annen side stor betydning: Det er mye mer sannsynlig at en eldre person er motstander av store ulvebestander enn at en yngre person er det. Bostedets størrelse, altså by-bygd-aksen, er også viktig – men ikke så viktig som alder. Folk i grisgrendte strøk er oftere negative til en stor ulvebestand enn folk i områder som er tettere befolket. Det er også en viss effekt av utdanning, men denne er svært beskjeden (selv om den er signifikant)⁵. Ikke overraskende ser vi dernest at de som mener de ville lide økonomisk tap om det var store rovdyr i nærheten, er betydelig mindre positive til en stor ulvebestand enn de som *ikke* tror de ville lide et slikt tap. Denne effekten er omtrent like sterk som effekten av bostedsstørrelse, men vesentlig svakere enn effekten av alder. Til slutt ser vi også at de som har mange bøker hjemme er mer positive til å ha mye ulv enn de som har færre bøker. Selv om denne effekten er signifikant, er den ikke sterk.

Hva skjer så når vi legger inn de tre variablene som uttrykker politiske holdningsprofiler? Vi ser jo for det første at to av disse holdningsdimensjonene har en selvstendig effekt: Det er en moderat negativ effekt av tradisjonsbundet politisk orientering, og en moderat positiv effekt av en radikal orientering. Det betyr at jo mer tradisjonsbundet en person er, jo mer sannsynlig er det at vedkommende avviser en stor ulvebestand, og jo mer radikal en person er, jo mer sannsynlig er det at vedkommende ser positivt på det samme. Den liberalistiske orienteringen har ingen effekt: Det spiller ingen rolle for synet på ulvebestanden hvor en plasserer seg på denne skalaen.

Vi ser imidlertid også noe annet interessant: Effekten av utdanning forsvinner helt, og effekten av antall bøker blir bortimot halvert. Hva kan dette bety? Sannsynligvis suges disse effektene opp av forskjeller i politisk orientering. Folk med lite utdanning og få bøker hjemme er mer tilbøyelige til å ha en tradisjonsbundet politisk orientering enn de som har høy utdanning og mange bøker. Disse er overrepresentert blant dem som skårer høyt på den radikale dimensjonen. Og dette virker jo rimelig: Det er ingen grunn til at antall bøker og utdanningsnivå skulle ha noen effekt annet enn gjennom de holdningsmønstre disse faktorene er forbundet med.

Neste skritt er å introdusere de to variablene som uttrykker henholdsvis økosentrisk og antroposentrisk natursyn. Det viser seg at den økosentriske dimensjonen har en ganske tydelig positiv effekt, mens den antroposentriske dimensjonen har en noe svakere (men klart signifikant) negativ effekt. Nå ser vi imidlertid at effekten av den radikale politiske orienteringen forsvinner, mens effekten av den tradisjonsbundete holder seg. Dette må forstås slik at effekten av en radikal orientering formidles gjennom et økosentrisk

natursyn som er typisk for de som skårer høyt på radikalisme – mens det ikke er noen tilsvarende klar forbindelse mellom en tradisjonsbundet orientering og et antroposentrisk natursyn.

De øvrige variablenes effekt påvirkes lite av at natursyn føres inn i modellen.

Så, til slutt, introduserer vi de to variablene som uttrykker folks tillit til ulike typer informasjonskilder. Det første vi da legger merke til er at begge disse har en sterk effekt på holdning til ulvebestandens størrelse, men i hver sin retning: Å ha tillit til lokale informasjonskilder er en sterk prediktor for et negativt syn på en stor ulvebestand, mens det å ha tillit til institusjonelle kilder er en sterk prediktor for det motsatte. Men ikke bare det: Vi ser at effekten av en rekke andre variable nå endres, og det i en slik grad at disse to tillitsdimensjonene står igjen som de sterkeste av samtlige prediktorer i vår modell. Om vi beveger oss oppover i tabellen, ser vi først at det økosentriske natursynet mister mye av sin forklaringskraft. Dette betyr at de som tilslutter seg et sånt natursyn, også stoler på informasjonsleverandører som biologer og naturforvaltningsmyndigheter. Vi ser ingen tilsvarende reduksjon i effekten av et antroposentrisk natursyn, og det betyr at det heller ikke er noen tilsvarende sammenheng mellom et slikt natursyn og det å stole på lokale informasjonsleverandører.

Effekten av tradisjonsbundet politisk orientering reduseres, og dette må også forstås slik at de som heller til et slikt politisk verdsett er mer tilbøyelige enn andre til å stole på lokale informasjonskilder og ikke på institusjonelle. Interessant nok ser vi også en beskjeden endring i effekten av liberalistisk orientering, som faktisk øker akkurat så mye at den blir signifikant. Resultatet er at en liberalistisk orientering til en viss grad disponerer for et positivt syn på en stor ulvebestand, når alle andre faktorer er tatt i betraktning.

Effekten av reelt eller potensielt økonomisk tap svekkes markert, og det betyr at i de gruppene som kan lide økonomiske tap på grunn av rovdyr, er det en tendens til å stole mest på lokale informasjonskilder. Tilsvarende ser vi betydelig svekket effekt av både bostedsstørrelse (urbaniseringsgrad) og alder. Det betyr at folk som bor på bygda og eldre folk holder en knapp på lokale informasjonsleverandører framfor institusjonelle, mens tilliten til sistnevnte stiger med økende urbanisering og synkende alder.

Hvor nær kan folk godta ulv?

Vi beveger oss til spørsmålet om hvor nær innpå seg folk kan akseptere ulv. Dette temaet gjør ulvesaken litt mer personlig enn det forrige, siden det ikke bare handler om hvor mange ulv vi kan ha i Norge (kanskje helst i fjerne villmarker), men om hvor nær en kan godta å ha dyra. Har en dem nær innpå

⁵ Dette kan virke underlig når vi ser på resultatene andre steder i tabellen. Der viste det seg at utdanning har en tydelig effekt. Det vi ser her, er at denne effekten i stor grad "suges opp" av antall bøker i hjemmet, som er høy korrelert med utdanning. Og da viser det seg at antall bøker er en sterkere prediktor enn formelt utdanningsnivå.

seg øker selvsagt sjansen for å støte på dem, noe mange ville oppfatte som skremmende, og naboer (eller kanskje en selv) kan risikere drepte sauer og hunder. Slik sett kan det å akseptere ulv i nabolaget sies å være et mer forpliktende uttrykk for positive holdninger til ulv enn det å ønske en stor bestand – samtidig som den mulige nærheten til rovdyret også må antas å berøre et følelsesmessig nivå i noe større grad enn den mer abstrakte "bestandsstørrelsen".

Tabell 21.

Akseptabel avstand til ulv: Trinnvis regresjon. – *Acceptable distance to wolves: Stepwise regression.*

	Blokk 1		Blokk 2		Blokk 3		Blokk 4	
	Beta	Sig.	Beta	Sig.	Beta	Sig.	Beta	Sig.
Kjønn/Sex	,19	***	,20	***	,22	***	,18	***
Alder/Age	,26	***	,24	***	,22	***	,15	***
Bosteds-str./ Size of living community	-,05	ns	-,04	ns	-,03	ns	-,04	ns
Utdanning/ Education	-,05	ns	,01	ns	-,01	ns	,01	ns
Økonom. tap?/ Economic loss	,12	***	,12	***	,10	***	,04	ns
Hvor mange bøker?/ How many books	-,11	***	-,09	***	-,08	***	-,07	***
Politisk: Liberalistisk/ Political: Liberalist			-,02	ns	-,06	*	-,07	**
Politisk: Tradisjonsb./ Political: traditionalist		,18	***	,20	***	,14	***	
Politisk: Radikal/ Political: Radical			-,09	***	-,02	ns	,00	ns
NEP økosentr./ NEP ecocentric					-,14	***	-,10	***
NEP antropos./ NEP anthrop.					,07	**	,05	ns
Stoler på lokale/ Trust in local sources							,30	***
Stoler på institusjoner/ Trust in institutions							-,16	***
R ²	,15		,18		,20		,29	

Vi ser at kjønn og alder har stor betydning her. Menn er langt mer tilbøyelige til å slippe ulven inn på seg enn kvinner er, og yngre mennesker er tilsvarende mer imøtekommende enn eldre. Bostedets størrelse har imidlertid ingen betydning, og det har heller ikke utdanning ⁶. Alt her ser vi tydelige forskjeller i forhold til forrige tabell, der kjønn og alder rett nok hadde betydning, men mye mindre, og hvor det var en betydelig effekt av bostedsstørrelse og også en viss effekt av utdanning. Går vi videre og ser på effekten av økonomisk tap og antall bøker hjemme ("kulturell kapital"), viser det seg at begge deler har en viss betydning. Effekten av antall bøker er omtrent den samme som vi så for bestandsstørrelsen, mens effekten av økonomisk tap er vesentlig svakere her.

Neste steg er å putte inn de tre variablene som uttrykker politiske holdningsprofiler. Som når det gjaldt bestandsstørrelse, viser det seg at den liberalistiske profilen ikke har betydning, i motsetning til både den radikale og den tradisjonsbundete. Imidlertid har den siste langt større effekt enn den første, altså slik at en tradisjonsbundet orientering i sterk grad bidrar til en negativ innstilling til å ha ulv i nærheten, mens den radikale i mer beskjeden grad bidrar til det motsatte. Vi ser ingen vesentlige endringer i effekten av bakgrunnsvariablene.

Dernest introduserer vi de to natursynvariablene basert på NEP-skalaen. Vi ser at begge har effekt, men det er særlig den økosentriske profilen som bidrar til positive holdninger til ulv i nabolaget. Den antroposentriske profilen bidrar bare i beskjeden grad til det motsatte. Blant de andre variablene ser vi endringer bare i effekten av politisk orientering: Den liberalistiske profilen får nå en svak, men signifikant positiv effekt, den tradisjonsbundete profilen beholder sin sterke effekt, mens effekten av den radikale forsvinner. Den "radikale effekten" må antas å formidles gjennom å skåre høyt på økosentrisk natursyn og lavt på antroposentrisk. På den annen side, blant de som skårer lavt på økosentrisk natursyn, og høyt på antroposentrisk, synes en liberalistisk politisk orientering i noen grad å disponere for positive holdninger til ulv. Med andre ord, blant de som *ikke* har så sterke typiske miljøvernverdier, er det et mer positivt syn på ulven blant de som har denne typen politiske holdninger, som kanskje kan karakteriseres som både moderne og urbane.

Siste grep er å putte inn de to tillitsvariablene, og vi ser at disse har betydelig effekt. Som i forrige modell framstår særlig det å foretrekke lokale informasjonsleverandører som en sterk prediktor for negative holdninger til ulven, faktisk som nesten dobbelt så sterk som noen av de andre faktorene. Å stole på institusjonelle kilder er ikke like viktig for det motsatte synet på ulv i nærmiljøet, men helt på høyde med effekten av kjønn, alder og en tradisjonsbundet politisk orientering. Vi ser for øvrig at alle disse tre er blitt svakere ved å innføre tillitsvariablen, hvilket må bety at mye av skepsisen vi finner blant kvinner, eldre og de med sterk tradisjonsbundet politisk orientering er knyttet til at de fester

⁶ Se note 5.

mer lit til lokale og gjerne uformelle aktører enn til slike som representerer et institusjonelt nivå i samfunnet.

Bekymring for familiens sikkerhet

Ytterligere et skritt mot konkrete konsekvenser og et personlig nivå tar vi når vi ser på engstelse for familiens sikkerhet hvis det skulle være ulv i nærheten. Dette gjelder altså ikke egen frykt – selv om slik frykt sikkert vil spille inn også her –

Tabell 22.

Bekymret for familiens sikkerhet: Trinnvis regresjon. – *Concerned about family's security: Stepwise regression.*

	Blokk 1		Blokk 2		Blokk 3		Blokk 4	
	Beta	Sig.	Beta	Sig.	Beta	Sig.	Beta	Sig.
Kjønn/Sex	,20 ***		,20 ***		,22 ***		,18 ***	
Alder/Age	,15 ***		,13 ***		,12 ***		,06 *	
Bosteds-str./ Size of living community	-,08 ***		-,07 ***		-,07 ***		-,01 ns	
Utdanning/ Education	-,01 ns		,04 ns		,03 ns		,01 ns	
Økon. tap?/ Economic loss?	,09 ***		,08 ***		,07 ***		,05 ns	
Hvor mange bøker?/ How many books?	,09 ***		-,06 *		-,05 *		,01 ns	
Politisk: Liberalistisk/ Political: liberalist			,02 ns		-,01 ns		-,04 ns	
Politisk: Tradisjonsb./ Political: traditionalist			,15 ***		,16 ***		,11 ***	
Politisk: Radikal/ Political: radical			-,04 ns		,01 ns		,03 ns	
NEP økosentr./ NEP ecocentric					-,08 ***		-,04 ns	
NEP antropos./ NEP anthrop.					,05 ns		,03 ns	
Stoler på lokale/ Trust in local sources							,26 ***	
Stoler på institusjoner/ Trust in institutions							-,14 ***	
R ²	,08		,18		,11		,18	

men en vurdering av hvor risikabelt det er å ferdes i et ulveområde, ikke minst for barn. En slik vurdering vil neppe være rasjonell i streng forstand, men likevel litt mindre privat og spontan enn egen opplevelse av frykt.

Vi ser at kvinner er mer tilbøyelige til bekymring på dette punktet enn menn, at eldre er mer bekymret enn yngre (men denne effekten er svakere enn vi så for "akseptabel avstand"), at det er en svak tendens til at folk på små steder er mer bekymret enn de som bor på større steder; det er ingen effekt av utdanning⁷, en viss effekt av økonomisk tap (jo mer potensielt tap jo mer bekymring) og en effekt av antall bøker – motsatt vei – omtrent på linje med det vi så i de to foregående modellene.

Når vi fører inn de politiske holdningsdimensjonene, ser vi at det bare er den tradisjonsbundete orienteringen som betyr noe (økende bekymring med høyere skåre på denne). Vi ser også at effekten av økonomisk tap og antall bøker svekkes noe, mens de andre variablene forblir stort sett upåvirket. Når vi introduserer natursynsvariablene, viser det seg at bare den økosentriske har noe betydning – men ikke mye. De andre variablene påvirkes lite.

Men igjen ser vi de sterkeste effektene og den største endringen i siste operasjon, når vi putter inn tillitsvariablene. Også her framstår det å stole mest på lokal og uformell informasjon som den klart sterkeste prediktoren, mens tillit til informasjon med institusjonell opprinnelse har en tydelig effekt den andre veien. Vi ser samtidig en svekkelse av effekten av tradisjonsbundet politisk orientering, og en halvering av effekten av alder.

Samlet kan vi si at kulturvariablene, verdvariablene, eller hva vi vil kalle dem, har mindre betydning for bekymringen for familien enn de hadde for synet på bestandsstørrelse og aksept for ulv i relativ nærhet (selv det nærmeste alternativet behøver jo ikke føre til at ulven kommer så *veldig* nær). Unntaket er hvilke informasjonsleverandører man stoler på: Her er også den samlede effekten noe mindre, men fortsatt svært tydelig.

Egen frykt for ulv

Den siste modellen tar for seg folks egen frykt for ulv, så langt de kan bedømme den uten å ha møtt ulven – for det har jo nesten ingen gjort. Dette er det mest private og trolig minst fornuftsstyrte nivået vi har undersøkt, og det er derfor særlig interessant å se om den nedadgående tendensen vi har sett i de tre foregående modellene fortsetter, når det gjelder effekten av både kulturvariable og til dels strukturelle variable som bosted og økonomisk tap.

⁷ Se note 5.

Tabell 23.

Redd ulv: Trinnvis regresjon. –*Fear of wolves: Stepwise regression.*

	Beta	Sig.				Beta	Sig.	
Kjønn/Sex	,36	***	,37	***	,38	***	,34	***
Alder/Age	,11	***	,10	***	,08	***	,05	ns
Bosteds-str./ Size of living community	,01	ns	,01	ns	-,02	ns	,06	*
Utdanning/ Education	-,01	,ns	,03	ns	,02	ns	,03	ns
Økonom. tap/ Economic loss?	,07	**	,06	***	,05	*	,03	ns
Hvor mange bøker?/ How many books	-,12	***	-,09	***	,09	***	-,08	***
Politisk: Liberalistisk/ Political: Liberalist			,03	ns	,01	ns	,01	ns
Politisk: Tradisjonsb./ Political: traditional			,10	***	,11	***	,07	**
Politisk: Radikal/ Political: radical			-,02	ns	,02	ns	,02	ns
NEP økosentr./ NEP ecocentric					-,08	***	-,06	*
NEP antropos./ NEP anthrop.					,06	*	,04	ns
Stoler på lokale/ Trust in local sources							,22	***
Stoler på institusjoner/ Trust in institutions							-,02	ns
R ²	,15		,16		,17		,21	

Vi ser at kjønn har stor betydning; større enn i noen annen modell, og det er kvinner som er mest redde for ulv. Det er også en viss effekt av alder: Eldre er litt mer redde enn yngre. Bostedsstørrelse og utdanning betyr ikke noe ⁸, men det er en svak effekt av mulig økonomisk tap (reddere hvis man kan tape økonomisk) og en viss effekt av antall bøker (motsatt vei; mange bøker – lite frykt).

Vi ser at det er en signifikant effekt av tradisjonsbundet politisk orientering (reddere jo høyere man skårer her), men vesentlig svakere enn i de andre modellene. De to andre politiske profilene betyr ikke noe, og de tre nye variablene

påvirker heller ikke effekten av de øvrige.

Putter vi inn natursyn i modellen, ser vi at begge disse variablene har en viss effekt, i hver sin retning. Effekten av den antroposentriske er bare så vidt signifikant. Det skjer ikke stort med effekten av de øvrige variablene når vi putter inn natursyn i modellen.

For første gang ser vi at bare den ene av tillitsvariablene har noen betydning, og det er den som alltid har vært sterkest, nemlig det å stole på lokale kilder. Denne har til gjengjeld en tydelig effekt, men i denne modellen overgår den klart av kjønn. Når tillitsvariablene er med, ser vi at effekten av alder svekkes slik at den bare er signifikant med et nødsrik, og det er også en viss svekkelse av effekten av tradisjonsbundet politisk orientering.

Vi ser som forventet at kulturvariablenes betydning er redusert, og at andre variabler som tidligere har hatt betydning også svekkes. Den eneste kulturvariablen som langt på vei holder koken er tillit til lokal og uformell informasjon. Effekten av alder er mindre enn i noen annen modell, og det har ikke noe å si hvor en bor. Økonomisk tap betyr heller ingen ting. På den annen side betyr kjønn vesentlig mer i denne modellen. På dette private og kanskje lite rasjonelle nivået er det faktisk bare kjønn; vel å merke av de faktorene vi har puttet inn i modellen, som har stor betydning – sammen med den seiglivede effekten av å foretrekke lokal informasjon.

Likevel ser vi samtidig at det er en viss effekt av kulturell kapital, tradisjonsbundet politisk orientering og et økosentrisk natursyn. Slike faktorer har altså også betydning for det en kanskje skulle tro var typisk emosjonelle reaksjoner på ulven.

Kort diskusjon av hovedfunn

Her skal vi se litt på noen hovedfunn, og diskutere disse nærmere. Dette vil bli gjort blant annet ved å se disse statistiske resultatene i lys av resultater fra tidligere kvalitative studier, det vil si studier som baserer seg på dybdeintervjuer og observasjon. Slike studier, som omfatter langt færre personer enn spørreskjemaundersøkelser, gir oss god innsikt i hvordan folk tenker og handler, men sier lite om hvor utbredt de fenomenene som studeres er. Det er der spørreskjemaundersøkelser har ett av sine store fortrinn.

En viktig konklusjon som kan trekkes fra denne undersøkelsen er at alle aspekter ved folks holdninger til ulv – slik vi har målt dem – påvirkes av en rekke faktorer som ikke direkte har med ulven å gjøre. Selv folks opplevelse av frykt – eller i hvert fall deres tilbøyelighet til å si at de er redde – påvirkes av verdiorienteringer og kulturelle mønstre. Samtidig viser det seg at noen faktorer som ofte tillegges stor vekt, faktisk betyr lite eller ingenting når en ser dem i sammenheng med andre faktorer. Dette gjelder særlig utdanning, men også forholdet mellom by og land. En faktor

⁸ Se note 5.

som mulig økonomisk tap betyr stort sett ikke mer enn hvor mange bøker en har i bokhylla. Vi skal komme tilbake til hvordan dette kan forklares.

Like viktig er det å merke seg at de ulike faktorene påvirker holdningsdimensjonene i svært ulik grad. Når vi beveger oss fra synet på bestandsstørrelsen til egen frykt, som til en viss grad (men sterkt forenklet) kan betraktes som en bevegelse fra et kognitivt til et emosjonelt nivå, ser vi at påvirkningskraften også endres. Dette er ikke alltid en lineær bevegelse, og særlig er det slik at det varierer om det er bekymring for familiens sikkerhet eller egen frykt som påvirkes minst. Dette er kanskje ikke så rart, for bekymring for familien og særlig barn, kan sikkert være vel så emosjonelt ladet som egen (hypotetisk) frykt. Derfor er det nok rimelig å betrakte disse to dimensjonene som tilhørende omtrent samme nivå når det gjelder opplevelse av å (potensielt) være personlig berørt.

En faktor viser imidlertid en jevnt *stigende* betydning, og det er kjønn. Kjønn ender opp med å ha svært stor effekt på personlig frykt (klart viktigste faktor for denne dimensjonen), mens det hadde svært beskjeden betydning for synet på ønsket bestandsstørrelse. Det ser ut til at kvinner er omtrent på linje med menn når det gjelder synet på ulvebestandens størrelse, forutsatt at ulven holder seg unna og særlig unngår konfrontasjoner med mennesker – en selv eller familien.

En annen faktor som stiller i en klasse for seg, er det å stole på lokale og uformelle informasjonsleverandører. Denne variabelen har større effekt enn noen andre når det gjelder alle holdningsdimensjonene unntatt frykt. Dens motpol, det å stole mest på institusjonelle informasjonsleverandører, har også stor betydning. Hvilket motsetningsforhold er det vi ser konturene av her, og hvorfor bidrar det så sterkt til variasjonen i holdningsmønstre?

Å ha mer tillit til erfarne jegere og folk som bor i rovdyrrområder, enn til rovdryrforskere og folk fra Direktoratet for naturforvaltning, kan være uttrykk for flere ting. Det peker åpenbart i retning av identifikasjon med erfaringsbasert kunnskap og skepsis til akademisk kunnskap. Flere studier har vist at folks kunnskaper om natur – for eksempel rovdyr – har flere og ganske ulike kilder. Grovt kan vi skille mellom to *kunnskapsregimer* – forskningsbasert kunnskap og kunnskap som er basert på praktiske hverdagserfaringer (Dickens 1994, Dunk 1994, Skogen 2001). Den forskningsbaserte kunnskapen formidles fra det "offisielle" Norge, av forskere og forvaltere. I kontrast til dette spres den folkelige kunnskapen muntlige i forskjellige sosiale nettverk. Lokale folk som av ulike grunner har ry på seg for å ha store kunnskaper om naturen i nærområdene, er oftest referansen når slik kunnskap formidles. Kunnskapsregimene er videre kjennetegnet ved at tillit til den ene formen for kunnskap innebærer sterk skepsis til den andre. De som baserer seg på vitenskapelig kunnskap, vil ofte mene at "hverdagskunnskapen" er basert på tilfeldige observasjoner og feiltolkninger. Tilhengerne av det folkelige kunnskapsregimet

mener at det gang på gang har vist seg at forskerne tar feil.

Spør man hvilken form for kunnskap som har størst innflytelse på naturforvaltningen her i landet, står kunnskapsregimene i en klart hierarkisk relasjon. Det er uten tvil den forskningsbaserte kunnskapen som har størst tilslutning på regjeringshold, hos fylkesmennenes miljøvernnavdelinger, i Direktoratet for naturforvaltning og så videre. Anlegger en derimot en såkalt *diskursiv* synsvinkel framtrer et mer jevnbyrdig forhold. Et hierarkisk forhold ville i dette perspektivet innebære at den ene kunnskapsformen var den som dypest sett hadde størst autoritet også hos representantene for den andre. Dette kunne for eksempel vise seg ved at folk justerte sine erfaringsbaserte oppfatninger når forskningen la fra resultater som motsa dem. Slik er imidlertid ikke situasjonen. I stedet ser vi to relativt autonome kunnskapsregimer som skiller seg både kulturelt og sosialt, og som samtidig er likestilt i den forstand at mistilliten til motparten er like sterk i begge leire (Skogen 2001, Krange & Skogen 2001).

Når disse konfliktene kan bli så voldsomme, virker det rimelig å anta at det også har andre årsaker enn skepsis til forskernes argumenter i en konkret sak. Det må ses i sammenheng med kampen mot akademisk kunnskapshegemoni, og som ledd i det vi kan kalle en kulturell motstandskamp (på engelsk er "cultural resistance" et etablert begrep) mot truende endringsprosesser.

Flere studier viser en sammenheng mellom opplevelse av avmakt i rovviltforvaltningen og opplevelse av mer allmenne samfunnsmessige maktforhold. Dette kommer til uttrykk som en sterk uro over urban ekspansjon og svekkelse av økonomisk livsgrunnlag, servicenivå og tradisjonelle livsstiler på landsbygda (Wilson 1997, Bjerke m.fl. 2000, Skogen 2001, Krange & Skogen 2001) Vi ser en særlig sterk skepsis i forhold til den voksende urbane middelklassen og dens kulturelle hegemoni, som gjør seg gjeldende på mange samfunnsområder – for eksempel slik at tradisjonelle bygdeverdier og bygdefolks livsstil hele tida er på vikende front, mens "det urbane" er på frammarsj. Det er blant annet vanlig å forbinde disse gruppene med moderne holdninger til natur- og miljøvern, og dermed også rovdryrvern. Denne oppfatningen er ikke uten rot i virkeligheten. Internasjonal forskning viser klart at de nye, høyt utdannede middelklassegruppene, som er særlig tallrike i urbane områder, faktisk dominerer i miljøbevegelsen og prioriterer kontroversielle miljøvernssaker høyere enn andre grupper i samfunnet (Cotgrove & Duff 1980, Eckersley 1989, Kriesi 1989, Morrison & Dunlap 1986, Skogen 1996b, Strandbu & Skogen 2000).

Men skepsis til den akademiske kunnskapens hegemoni; dens forankring i bestemte samfunnssjikt og maktposisjoner; i mektige institusjoner som store befolkningsgrupper kan føle seg overkjørt av, er ikke noe spesielt landsbygdsfenomen. Tvert imot, dette finner vi i fullt monn også i byer, og kan formodentlig legge grunnlaget for en skepsis også til rovdyr som vanligvis tas i forsvar først og fremst av grupper med solid fotfeste i den hegemoniske kunnskapskulturen.

Hva med effektene av by-land dimensjonen og av berørte økonomiske interesser? Er det ikke underlig at disse er så svake? Når det gjelder synet på bestandsstørrelsen, ser vi jo at det er betydelige effekter av disse variablene, helt til vi introduserer de to tillitsfaktorene. Det betyr selvfølgelig at det er flere på bygda enn i tettsteder, og flere av de som ser for seg økonomiske konsekvenser enn de som ikke gjør det, som er skeptiske til en stor ulvebestand. Men det viser seg altså at det som forklarer dette best, er holdningene til ulike informasjonskilder. Da kan vi slutte oss til at det er vanligere å stole på lokal, uformell informasjon på landet enn i byen, men at denne faktoren er den beste prediktoren for synet på ulvebestanden *også i byen*. For å si det på en annen måte: Hvis vi vet at noen stoler på lokal informasjon og er skeptiske til institusjonell informasjon, har vi et bedre grunnlag for å gjette hvordan de ser på ulvebestanden enn hvis vi vet om de bor på landet eller i byen. Det er en tendens til at bygdefolk stoler mer på lokale, men det gjelder ikke alle bygdefolk. Det er en tendens til at flere i byer stoler på institusjoner, men det er langt fra alle som gjør det. Det ser ut til at det å bo på bygda først og fremst disponerer for et negativt syn på store ulvebestander gjennom sterkere identifikasjon med lokal kunnskap, og skepsis til institusjonell kunnskap. Den samme tankegangen kan vi bruke når det gjelder økonomisk tap. Det virker som om det er en tendens til at de som ser for seg økonomiske tap, også er mer tilbøyelige til å stole på lokal informasjon, mens de som ikke gjør det, stoler mer på institusjonelle kilder. Og dette gjelder både i helt grisegrendte strøk og i mer tettbygde områder. En viktig faktor her er selvsagt også at dette gjelder *tenkte* tap, *hvis* ulven skulle etablere seg i nærområdet. Det betyr at langt flere har svar "ja" på spørsmålet enn det som ville vært tilfelle om det gjaldt faktiske konsekvenser, og det betyr trolig også at denne variabelen har noe mindre "egenvekt" enn den i så fall ville hatt.

Vi ser at effekten av antall bøker (kulturell kapital) er mer robust enn effekten av utdanning (selv om den også ender opp som svak når vi kontrollerer for alle de andre variablene). Vi kan tolke dette i retning av at det vi kanskje kan kalle en "intellektuell orientering" er viktigere enn formell utdanning. Dette underbygger en forståelse av holdninger til rovdyr som delvis forankret i kulturmønstre, ettersom det er rimelig at identifikasjon med slike mønstre tydeligere uttrykkes gjennom livsstilsvalg som det å omgi seg med mange bøker, enn gjennom utdanningsnivå i seg selv. Det siste er rimeligvis høyt korrelert med utdanningsnivå, men det er slett ikke alle med høy utdanning som orienterer seg så sterkt mot en intellektuell kultur, samtidig som en del av dem som gjør det, ikke har utdanning på høyeste akademiske nivå. Andre studier har vist at kulturell kapital også betyr mer enn sosial klasse (bestemt etter yrke) når det gjelder engasjement i miljøspørsmål (Strandbu & Skogen 2000).

Selv om egen frykt og bekymring for familien påvirkes mindre av de fleste av våre variable enn de andre holdningsdimensjonene gjør, er det likevel tydelige sammenhenger. Særlig gjelder dette preferansene for lokal, uformell infor-

masjon. Det indikerer at sterk identifikasjon med uformelle nettverk i lokalsamfunnet er en prediktor for bekymring for familien og egen frykt, eller i hvert fall tilbøyelighet til å rapportere dette.

Hva vi velger å betrakte som farlig, og ikke minst *hvem* vi betrakter som ansvarlige for å påføre oss risiko, er viktig for vår konstruksjon av inngrupper og utgrupper, og dermed for fellesskapsfølelse og kollektiv identitet. Dette er et hovedpoeng hos den britiske sosialantropologen Mary Douglas, når hun skriver om "risiko og skyld" ("risk and blame") (Douglas 1992, Douglas & Wildavsky 1982). Douglas framholder at de farer som utgjør de mest kritiske trusler mot sentrale verdier eller "moraliske prinsipper" vanligvis ses som mest alvorlige. Å plassere ansvaret for denne typen trusler hos aktører utenfor den aktuelle gruppa er viktig for å forsterke eller markere indre samhold, og på den måten også konstruere synlige skillelinjer. *Noen* der ute påfører oss en uakseptabel fare, som truer *vår* livsstil og *våre* verdier, så *vi* må stå samlet for å møte den. Opp gjennom historien har ulven blitt sett på som et fælt rovdyr, en trussel mot folk og dyr, og er derfor ualminnelig velegnet som symbol på ytre fare.

I den grad frykten for ulv kan framstilles som utbredt i lokalbefolkningen, er dette et kraftfullt uttrykk for at trusler utenfra rammer de fleste, og ikke minst "svake grupper". Frykten er ikke begrenset til de gruppene som ulven påfører praktiske og økonomiske problemer. Tvert imot; jegere og sauebønder er ofte hardhauser som ikke er redde selv (Krange & Skogen 2002, Skogen & Haaland 2001). Men for de som er skeptiske til rovdyr, kan det være viktig å framheve at det særlig er barn og eldre som ikke tør bruke naturen lenger. Bekymring for egen families sikkerhet føyer seg også inn her. Ulvefrykten hevdes dermed å skade *livskvaliteten* i lokalsamfunnet, og det er spesielt ødeleggende for disse utsatte gruppene. Det understrekes ofte at det er "storsamfunnet" som påfører små lokalsamfunn slike problemer. På denne måten sies det i klartekst at det er en konflikt mellom et sammensveiset lokalsamfunn og en lite forståelsesfull omverden, som utsetter dette lokalsamfunnet for alvorlige farer og påkjenninger. At de som mener lokal og uformell informasjon om ulven virker mest troverdig også opplever den som en trussel, understreker dette perspektivet.

Litteratur

- Andersone, Z. & Ozolins, J. 2002. Investigation of the public opinion about three large carnivore species in Latvia – brown bear (*Ursus arctos*), wolf (*Canis lupus*) and lynx (*lynx lynx*). - WWF Latvia.
- Balčiauskienė, L. & Balčiauskas, L. 2001. Threat perception of large carnivores: Are there sexual differences? - Large carnivore initiative for Europe, nettverson.
- Bath, A. 2000. Human dimensions in wolf management in Savoie and des Alpes Maritime, France. - Large Carnivore Initiative for Europe (LCIE) and partners publications, nettverson.
- Bath, A. & Majic, A. 2001. Human dimensions in wolf management in Croatia. - Large Carnivore Initiative for Europe (LCIE), nettverson.
- Bjerke, T. & Kaltenborn, B. 1999. The relationship of ecocentric and anthropocentric motives to attitudes toward large carnivores. - *Journal of Environmental Psychology* 19: 415-421.
- Bjerke, T. & Kaltenborn, B.P. 2000. Holdninger til ulv. En undersøkelse i Hedmark, Østfold, Oslo og Akershus. - NINA Oppdragsmelding 671:1-34.
- Bjerke, T., J. Vittersø & B.P. Kaltenborn. 2000. Locus of control and attitudes to large carnivores. - *Psychological Reports* 86: 37-46.
- Bjerke, T. & Reitan, O. 1994. Holdninger i tre Hedmarks-kommuner til ulven. - NINA Oppdragsmelding 263.
- Bjerke, T., O. Reitan & S.R. Kellert. 1998. Attitudes toward wolves in Southeastern Norway. - *Society and Natural Resources* 11: 169-178.
- Bourdieu, P. 1984. *Distinction*. - London: Routledge.
- Cotgrove, S. & Duff, A. 1980. Environmentalism, middle-class radicalism and politics. - *Sociological Review* 2: 333-351.
- Dahle, L. 1987. Haldningar til bjørn, jerv og ulv i Noreg. - Hovedoppgåve, NLH.
- Davidson, D.J. & Freudenburg, W.R. 1996. Gender and environmental risk concerns. A review and analysis of available research.- *Environment and Behavior* 28: 302-339.
- Dickens, P. 1996. *Reconstructing Nature*. - London: Routledge
- Douglas, M. & A. Wildavsky. 1982. *Risk and culture*. - Berkeley: University of California Press.
- Douglas, M. 1992. *Risk and blame. Essays in cultural theory*. - London: Routledge.
- Dunk, Thomas W. 1994. Talking about trees: Environment and society in forest worker's culture. - *Canadian Review of Sociology and Anthropology* 31:14-34.
- Dunlap, R., Van Liere, K.D., Mertig, A., Catton, W.R. & Howell, R. 1992. Measuring endorsement of an ecological worldview: A revised NEP-scale. - Paper presented at the annual meeting of the Rural Sociology Society, Pennsylvania, August 1992.
- Eckersley, R. 1989. Green politics and the new class: Selfishness or virtue? - *Political Studies* 2: 205-223.
- Ekeberg, Ø., Seeberg, I. & Ellertsen, B.B. 1989. The prevalence of flight anxiety in Norway. *Nordisk Psykiatrisk Tidsskrift* 43: 443-448.
- Ericsson, G. & Heberlein, T. A. 2002. *Attityder till varg och vargjakt i Sverige*.- SLU Kontakt 14. Uppsala: SLU.
- Flynn, J., Slovic, P. & Mertz, C.K. 1994. Gender, race, and perception of environmental health risks. - *Risk Analysis* 14: 1101-1108.
- Karlsson, J., Bjärvall, A. & Lundvall, A. 1999. *Svenskarnas inställning till varg*. – En Intervjuundersökning. - Naturvårdsverket, rapport 4933.
- Kleiven, J., Bjerke, T. & Kaltenborn, B.P. 2002. Factors affecting the social acceptability of large carnivore behaviour. Submitted *Biodiversity and Conservation*.
- Knutsen, T., Aasetre, J. & Sagør, J.T. 1998. Holdninger til rovvilt i Norge. - NTNU, Senter for miljø og utvikling (SMU), Rapport nr. 4/98.
- Krange, O. & Pedersen, W. 2001. Return of the Marlboro Man? Recreational smoking among young Norwegian adults. - *Journal of Youth Studies* 4: 155-174.
- Krange, O. & Skogen, K. 2002. Reflexive tradition. Young working-class hunters between wolves and modernity. Innsendt til *Rural Sociology*.
- Krange, O. & Skogen, K. 2001. Naturen i Stor-Elvdal, ulven og det sosiale landskapet. En kortrapport fra prosjektet Konfliktlinjer i utmarka. - NOVA Temahefte 1/01, Oslo:NOVA.
- Kriesi, H. 1989. New social movements and the new class in the Netherlands. - *American Journal of Sociology* 94: 1078-1116.
- Lumiari, R. 1998. Suomalaisten suhtautuminen suteen (In Finnish with English summary – Attitude of Finns towards the wolf). - *Suomen Riista* 44: 43-55.
- Morrison, D.E. & Dunlap, R.E. 1986. Environmentalism and elitism: a conceptual and empirical analysis. - *Environmental Management* 10: 581-589.
- Pedersen, W. 1996. Working class boys at the margins: ethnic prejudice, cultural capital, and gender. - *Acta Sociologica* 39: 257-9.
- Randveer, T. 2001. Estonians and the wolf. - Large carnivore initiative for Europe, nettverson.
- Scott, D. & Willits, F.K. 1994. Environmental attitudes and behavior. A Pennsylvania survey. *Environment and Behavior* 26: 239-260.
- Skogen, K. & Haaland, H. 2001. En ulvehistorie fra Østfold. Samarbeid og konflikter mellom forvaltning, forskning og lokalbefolkning.- NINA fagrapport 52. Lillehammer: NINA.
- Skogen, K. 1996a. Young environmentalists: post-modern identities or middle-class culture? *The Sociological Review* 44: 452-473.
- Skogen, K. 1996b. De skal arve jorden. Ungdom og miljøvern i 90-årene.- *Ungforskrapport* 3/96.
- Skogen, K. 1999. Another Look at Culture and Nature. How Culture Patterns Influence Environmental Orientation among Norwegian Youth. - *Acta Sociologica* 42: 223-239.
- Skogen, K. 2001. Who's Afraid of the Big, Bad Wolf? Young People's Responses to the Conflicts over Large Carnivores in Eastern Norway. - *Rural Sociology* 66:

203-226.

- Stern, P.C., Dietz, T. & Kalof, L. 1993. Value orientations, gender, and environmental concern.- *Environment and Behavior* 25: 322-348.
- Strandbu, Å. & Skogen, K. 2000. Environmentalism among Norwegian youth – different paths to attitudes and action? - *Journal of Youth Studies* 3: 189-209.
- Wilson, M.A. 1997. The wolf in Yellowstone: Science, symbol, or politics? Deconstructing the conflict between environmentalism and wise use. - *Society and Natural Resources* 10: 453-468.

NINA oppdragsmelding 768

ISSN 0802-4103

ISBN 82-426-1372-9

NINA Hovedkontor
Tungasletta 2
7485 Trondheim
Telefon: 73 80 14 00
Telefaks: 73 80 14 01